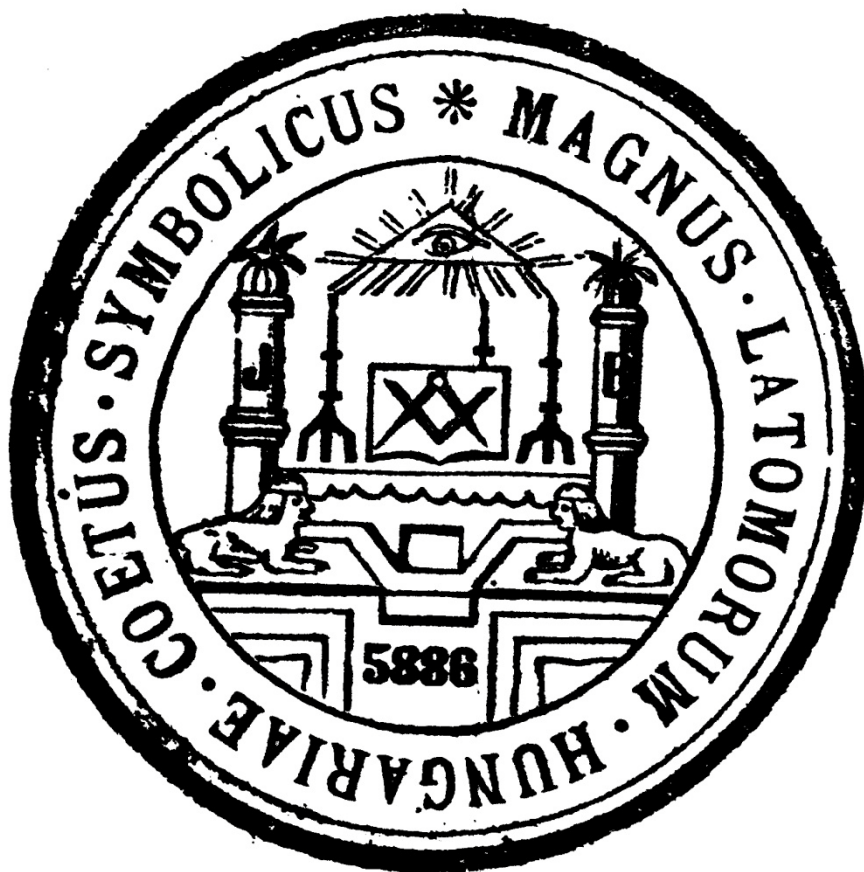

A Magyarországi Szimbolikus Nagypáholy pecsétje

HUDI JÓZSEF

Adatok a pápai

Kölcsey Ferenc **Szabadkőműves Páholy**

történetéhez (1875–1892)

EZERNYOLCSÁZHETVENÖT tavaszán kilenc pápai értelmiségi elhatározta, hogy kiválik a magyarországi Jánosrendű Nagypáholyhoz tartozó győri *Kisfaludy Sándor Szabadkőműves Páholy*ból és megalakítja a pápai *Kölcsey Ferenc Szabadkőműves Páholyt*.¹

Az 1873. szeptember 21-én alakult győri páholy vezetősége elfogadta kérelmüket és kiadta elbocsátó levelüket.² Az alapítók közé tartozott Antal Gábor református jogakadémiai tanár, Diskay Kálmán magánzó, Harmos Zoltán királyi adóhivatali ellenőr, Karcsay Rezső vendéglős, P. Szabó Károly református gimnáziumi tanár, Voyta Adolf építész és Wajdits Károly könyvkereskedő. Közülük Harmos 1873-ban, a többiek 1874-ben vagy 1875 elején lettek a győri páholy tagjai, s rövid idő alatt megszerezték a mester rangfokozatot.³ A hét alapító taghoz rövidesen csatlakozott még két Kisfaludy páholy-tag: Velsz Emil ügyvéd és Herz Dávid bankhivatalnok. Az új páholy az év során két zsidó orvossal: Kövi Józseffel és Pserhofer (Pscherhofer) Sámuellel bővült. 1875. július 20-án már 11 tagja volt.⁴

¹ A páholyneveket, mint tulajdonneveket a szövegben és a forrásközlésben is egységesen nagybetűvel írtuk. A névadót sem a dolgozatban, sem a levéltári hivatkozásban nem tettük idézőjelbe.

² Győrben 1871 decemberében alakult a *Kisfaludy Károly Szabadkőműves Páholy*, amely a hagyományos polgárságot képviselte. A progresszív szellemű tagok elégedetlenek voltak a vezetőséggel, ezért Pisztóry Mór tanár vezetésével létrehozták a Kisfaludy Sándorról elnevezett páholyt. A fölmerülő anyagi nehézségek miatt a két páholy 1874-ben egyesült, majd az egyesült páholy 1876-ban feloszlott. Vö. SZAKÁL 2003. 264–271. A páholyok hiányos iratai fennmaradtak. MOL P 1081. 6. cs. XVIII. A győri Kisfaludy Károly Szabadkőműves Páholy iratai 1873–1878., 6. cs. XX. A győri Kisfaludy Sándor Szabadkőműves Páholy iratai 1873–1878.

³ MOL P 1081. 7. cs. XXV. A pápai Kölcsey Ferenc Szabadkőműves Páholy iratai 1875–1883.

⁴ MOL P 1081. 7. cs. 4. t. XXV. Ad 1172/1875. Kivonat a pápai Kölcsey Ferenc Szabadkőműves Páholy anyakönyvéből. Pápa, 1875. július 20. Itt jegyezzük meg, hogy a nyilvántartások –

A megalakuló pápai páholy rövid időn belül megkapta a *Magyarországi Jánosrendű Nagypáholy*tól a működési engedélyt. Először az adiminisztratív teendőket kellett elintézni: március 25-én megalkották az alapszabályokat, majd az ügyrendet, amelyek részletesen szabályozták a páholy szervezeti és működési rendjét.

ELŐZMÉNYEK

A pápai páholy alapítása a magyarországi szabadkőműves mozgalom 1867 utáni nagy felvirágzásához köthető. A XVIII. században a feltörekvő polgárság szellemi mozgalmaként, a szabadság, egyenlőség, testvériség eszméi jegyében 1717-ben Angliában indult szabadkőműves mozgalom néhány évtized alatt egész Európára kiterjedt, s az öreg kontinensen kívül is hódított. Közép-Európában 1723-ban Prágában, 1741-ben Bécsben, 1774-ben Pozsonyban alakult meg az első páholy.⁵ A felvilágosodás jegyében szerveződő magyarországi és erdélyi páholyok rövid életűek voltak: az első páholyok 1749-ben alakultak és 1795-ig működtek. Ekkor egy császári rendelet az egész Habsburg-birodalom területén betiltotta működésüket.⁶

A mozgalom társadalmi bázisát ebben a korszakban hazánkban a városi polgárság, a művelt fő- és köznemesség és a jobbára nemesi származású katonatiszti réteg alkotta. II. József korában megyei szinten és a kormányservekben (dikasztériumokban) is egyre több protestáns értelmiségi tevékenykedett, aki meggyőződésből csatlakozott a mozgalomhoz.⁷ A császár kezdetben támogatta a szabadkőműveseket és ügyelt arra, hogy a nagypáholyok élére lojális politikusok kerüljenek.⁸ 1784 tavaszán a Habsburg-birodalomban működő 62 páholy *Grosse Landesloge von Österreich* néven közös nagypáholyt alakított Bécsben.⁹

1785 decemberében kiadott pátensével azonban csak tartományi székhelyeken engedélyezte a páholyok működését, melyet szigorú keretek közé szo-

mivel a páholyoknak bármely arra érdemes személy tagja lehetett – vallási hovatartozást nem jelöltek, ennek megállapítása a kutatás feladata volt.

⁵ L. NAGY 1977. 8–14.

⁶ A király 1795. június 6-án kelt rendeletében tiltotta be a páholyok működését. Vö. ABAFI 1993. 423.

⁷ H. BALÁZS 1987. 293.

⁸ H. BALÁZS 1987. 296.

⁹ L. NAGY 1977. 13.

rított.¹⁰ A budai páholy lett aztán élesztője a Martinovics-mozgalomnak, melyet hamarosan vérbe fojtottak.

Ebben a korszakban az írók közül Aranka György¹¹ (1737–1817), Batsányi János¹² (1763–1845), Berzeviczy Gergely¹³ (1763–1822), Kazinczy Ferenc¹⁴ (1759–1831), Kármán József¹⁵ (1769–1795), Pálóczi Horváth Ádám¹⁶ (1760–1820) is a szabadkőműves testvérek közé tartozott.

A dunántúli egyházkerület történetéhez kötődő személyek nemcsak Horváth Ádám volt szabadkőműves, hanem a két gróf Ráday Gedeon egyházkerületi főgondnok¹⁷, Szilassy József¹⁸ egyházkerületi főgondnok (1810–1836), Kármán József losonci lelkész, dunántúli püspök¹⁹ (1794–1795), valamint Sárközy József²⁰ (1802–1867) Komárom vármegyei alispán, egyházkerületi főgondnok (1866–1867) is. A Veszprém megyei birtokosok közül szabadkőműves volt dégi Festetics Antal, a zalaiaiak közül gróf Festetics György.²¹ A Spissich János²² (1745–1804) sümegi születésű exjezsuita, első alispán, főmester vezetésével működő zalaegerszegi *Jó tanács*hoz címzett Páholy tagja volt az 1790-es évek elején Horváth Ádám költőn kívül mezőszegedi Szegedy János²³ (1741–

¹⁰ H. BALÁZS 1987. 296–298.

¹¹ ABAFI 1993. 67., 211., 342., 356–358.

¹² ABAFI 1993. 211., 302–303., 341. Batsányi szabadkőműves voltát – pozitív adat híján – a kutatás újabban megkérdőjelezi. Vö. SCHÖN 2000b. 1139–1351. Abafi Kölcsey Ferencet (1790–1838) is szabadkőművesnek tekinti, ami szintén nem bizonyítható.

¹³ ABAFI 1993. 208.

¹⁴ PÉTERFFY 1985. 27.

¹⁵ ABAFI 1993. 383., 408., SCHÖN 2000a. 186.

¹⁶ PÉTERFFY 1985. 26., 75. Horváth Ádám 1780-ban ismerkedett meg a szabadkőművességgel, 1789-ben a pesti *Nagyszívűség Páholy* tagja lett. A költő gr. *Fekete János* (1741–1803) a Voltaire-rel levelező lovasgenerális csabrendeki (Zala vm.) könyvtárából kölcsönzött könyveket. Fekete szintén szabadkőműves volt. (Uo. 182–184.)

¹⁷ Id. gróf Ráday Gedeon 1774–1792, ifj. gróf Ráday Gedeon 1793–1797 között töltötte be a Dunántúli Református Egyházkerület főgondnoki tisztségét. ZOVÁNYI 1977. 162. Szabadkőműves páholybeli kapcsolataikról: ABAFI 1993. 139., 158., 165., 211., 262., 264., 268., 274. 165., 211., 262., 264., 268., 274.

¹⁸ ABAFI 1993. 158., 215., 297., 405. Pilisi és szilasi Szilassy József királyi koronaőr 1810–1836 között volt az egyházkerület főgondnoka. ZOVÁNYI 1977. 704.

¹⁹ ABAFI 1993. 383., 408., ZOVÁNYI 1977. 162.

²⁰ ABAFI 1993. 428. A numizmatikával, régészettel, természettudománnyal foglalkozó Sárközy József (1802–1867) kömlődi birtokos a Tersánszky Sándor füssi kastélyában ülésező titkos páholytag volt a tagja. Júlia lánya Perczel Mór felesége lett. Sárközy életrajza: SZINNYEI 1908. XII. 208–209.

²¹ ABAFI 1993. 140., 287., 293.

²² Életrajza: SZINNYEI 1908. XII. 1359–1360.

²³ ABAFI 1993. 350. Abafi tévesen *felsőöri prépost*nak titulálta. A kőszegi születésű Szegedy János 1780-tól haláláig töltötte be a felsőöri préposti tisztséget. Somogy, Vas és Zala vármegye is

1806) felsőörsi prépost és Vásárhelyi Sámuel győri református lelkész is.²⁴ 1793-ban Varga László nemesapáti (Zala vm.) birtokán is tartottak összejevellt.²⁵ A páholy iratait a Martinovics-per hírére megsemmisítették. A félelem légkörében más társaságok is hasonlóképpen jártak el. Ennek következtében az első korszakból sajnálatos módon csak nagyon kevés levéltári forrás maradt fenn.²⁶

A szabadkőműves eszméket az 1860-as években megalakuló magyarországi páholyok képviselték, amelyeknek tagjai jórészt külföldről hazatért politikai emigránsok voltak. Lewis Lajos kezdeményezésére 1868. október 27-én nyílt meg a Jánosrendű *Einigkeit im Vaterlande* (később magyarul: *Egyesség a hazában*) páholy, amelynek élére hamarosan Pulszky Ferenc (1814–1897), a nemzeti múzeum igazgatója került.²⁷ Nyáry Albert történész és Türr István olasz altábornagy szervezőmunkájának eredményeként 1869. május 23-án jött létre a fővárosban a *Corvin Mátyás az igazsághoz* nevű első magyar páholy, amely a skót rítust honosította meg.²⁸ Az emigránsok alakította skót rítusú páholyok 1871-ben a *Magyarország Nagy Oriense* Nagypáholyba tömörültek. A két nagypáholy 1886. március 21-én egyesült *Magyarországi Symbolikus Nagypáholy* néven. Első nagymesterül Pulszky Ferencet választották.²⁹

táblabírónak választotta. A felsőörsi (Zala, ma: Veszprém m.) prépostsági templomban a Nep. Szent János-oltár mellé temették. A felsőörsi, dinnyési és acsádi szegényekre 150 ezüstforintot hagyott. Életrajza: BEDY 1934. 95–97., PFEIFFER 1987. 970. Az életrajzokban természetesen nem esett szó szabadkőműves voltáról. Bedy – mintegy mentegetve – csupán annyit jegyzett meg: „Maga Szegedy János a szabadabb szellemű papok közé tartozott, ami abban az időben a jozefinizmus befolyása alatt nem tartozott a ritkaságok közé; mindazonáltal kötelességeinek teljesítésében nem esett kifogás alá.” (BEDY 1934. 97.)

²⁴ ABAFI 1993. 349–350.

²⁵ ABAFI 1993. 355.

²⁶ MOL P 1134. 3. cs. 1. t. 18. A Festetics család dégi levéltárából összegyűjtött feljegyzések, másolatok (1780-as évek). A jakobinus mozgalom forrásanyagának összegyűjtésekor Benda Kálmán a Bécsben őrzött „Szabadkőműves akták” c. sorozatot nem tudta átnézni. BENDA 1957. I. Előszó, VI. – A XVIII. századi európai és magyar szabadkőművességről szóló két fejezetet H. Balázs Éva részben a szakirodalom, részben bécsi és hágai levéltári forrásokra alapozta. Vö. H. BALÁZS 1987. 334.

²⁷ ARATÓ 1895. 4., ABAFI 1993. 437.

²⁸ ARATÓ 1895. 5., ABAFI 1993. 437.

²⁹ PATÁKY 1967. 16.

A PÁPAI PÁHOLY LÉTREJÖTTE

A liberális korszak kezdetén létrejött pápai *Kölcsey Ferenc Szabadkőműves Páholy*³⁰ célja a „humanitás előmozdítása” volt, amelyhez minden törvényes eszközt igénybe kívántak venni. A felekezetek felett álló páholy tagjai az egyéni tökéletesedés mellett a jótékonykodást, az ember- és hazaszeretet gyakorlását, a közjó önzetlen szolgálatát, jelen esetben a város fejlődésének előmozdítását is fontosnak tartották. Hazafiúi elkötelezettségüket a névválasztással is kifejezték.³¹

A páholy tagjai a helyi értelmiség (tanárok, ügyvédek, hivatalnokok, orvosok) és a középpolgárság (építészek, könyvkereskedők) soraiból kerültek ki.³² A 9 alapító életkora 27–48 év között mozgott, átlagos életkoruk 34 év volt, vagyis a középnemzedékhez tartoztak. Antal Gábor 32 évesen, Diskay Kálmán 31 évesen, Harmos Zoltán 27 évesen, Herz Dávid 30 évesen, Karcsay Rezső 48 évesen, P. Szabó Károly 39 évesen, Voyta Adolf 40 évesen, Velsz Emil 28 évesen, Wajdits Károly 29 évesen lett a páholy tagja.

A Bécsset, Párizst, Londont megjárt Voyta Adolfról joggal feltételezhetjük, hogy már Angliában megismerkedett a szabadkőműves mozgalommal. A páholy további bővítése is elsősorban neki, illetve – a zsidó közösségre gondolva – Herz Dávidnak köszönhető.

A működéshez szükség volt megfelelő helyiségre, melyet kezdetben az egyik tagtól (nyilván Karcsaytól) béreltek. Később önálló épületet szereztek (szintén béreltek).

Az évente János nap (június 24.) táján megtartott tisztújításokon választották meg a tisztkart: a főmestert, a helyettes főmestert, az I. felügyelőt, a II. felügyelőt, a titkárt, továbbá a szónokot, a kincstárnokot (pénztárnokot), a

³⁰ A páholy teljes neve: *Kölcsey Ferenc, a Világosságért Páholy*, de a hivatalos iratokban csak az ajánlás nélküli rövidebb *Kölcsey Ferenc Páholy* elnevezéssel találkozunk. A teljes névről: BERÉNYI 2009. 166.

³¹ BERÉNYI 2009. 166.

³² Hasonló a helyzet Győrben. A győri *Kisfaludy Sándor Szabadkőműves Páholy*nak 1873-ban 33 tagja volt, 70%-uk szellemi foglalkozásúnak (jogász, orvos, tanár) számított. Kevés volt a szabadfoglalkozású: mindössze egy-egy magánpraxist folytató orvost, ügyvédet, festőt lehetett kimutatni. A fennmaradó harmadrészt a gabonakereskedők és építési vállalkozók tették ki. Vagyis a páholy társadalmi bázisát a középkorú (átlagéletkor: 35 év) *tehetős középpolgárság* alkotta, amelynek 10%-a volt kifejezetten gazdag. A vezetőség a gazdag gabonakereskedők közül került ki. Vö. SZAKÁL 2003. 265.

szertartásmestert és a teplomőrt. A kis létszám miatt időnként az is előfordult, hogy egy-egy tag egyszerre két tisztséget is viselt. Az egyéni ambíciókat e téren semmi sem gátolta.

A gyűlések előkészítése három bizottságra (belügyi, külügyi, pénzügyi) hárult. A páholy évi rendszerességgel beszámolt működéséről a nagypáholy-nak. A társulat munkáját a nagypáholy időnként kiküldött felügyelő (pl. főmester-helyettes) révén ellenőrizte.

A páholy–nagypáholy viszonyában 1886-ban következett be változás, amikor a hazánkban működő két nagypáholy – a *Magyarországi Jánosrendű Nagypáholy* és a *Magyarország Nagy Oriense Magyarországi Symbolikus Nagypáholy* néven egyesült. 1886-tól a pápai páholy is a Symbolikus Nagypáholyhoz tartozott. Az első világháború végén mintegy 126 páholyban közel 13 ezer tagot tartottak nyilván.³³ A pápai páholy 1886 után még formailag pár évig létezett, érdemi tevékenységet azonban nem fejtett ki. 1892 decemberében Voyta Adolf kezdeményezte, hogy a szertartásokhoz használt eszközöket a nagypáholy vegye át.

A kiegyezés korában a pápai páholyon kívül Veszprém megyében még egy páholy működött: a veszprémi *Virradás a Bakony alján* 1902-ben alakult (1898-tól 1902-ig főként zsidó értelmiségiekből álló szabadkőműves körként működött), s néhány évi fennállás után, 1907-ben megszűnt. Megszűnéséről 1906 decemberében döntöttek. A döntés hátterében az állt, hogy szembesültek azzal a ténnyel, hogy a mozgalom – az alapelveket megszegve – a direkt politizálás irányába mozdult el.³⁴

1920-ban a belügyminiszter az összes páholyt betiltotta.³⁵ Ekkor a trianoni Magyarországon a mozgalomnak közel 8 ezer tagja volt.³⁶ A betiltás indokául

³³ L. NAGY 1988. 52.

³⁴ MOL P 1113. A veszprémi Virradás a Bakony alján Szabadkőműves Páholy iratai 1898–1907. A páholyt 1902-ben a budapesti *Demokrácia Páholy* fiókpáholyaként 17 tag alapította. Közülük 7 mester (öten 1897. november 22-én nyertek felvételt a Demokratiába, 1898. március 21-én lettek mesterek), 4 legény és 6 tanonc fokozatú volt. A tagság társadalmi összetétele jelentősen különbözött a pápai páholyétól. A páholytagok átlagéletkora 1902-ben 43 év volt. Foglalkozási megoszlásuk: 5 ügyvéd, 4 földbirtokos (nagybirtokos), 2 tanár (egyikük felsőnépiskolai igazgató, másikuk felsőkereskedelmi iskolai tanár), 1 könyvkereskedő, 1 királyi járásbíró, 1 királyi albíró, 1 takarékpénztári főkönyvelő és cégvezető, 1 gyáros, 1 gyógyszerész. A tagságból teljesen hiányzott a vármegyei, városi hivatali értelmiség, egyházi értelmiség. A tagok többsége Veszprém-ben lakott, de volt közülük balatonfüredi, várpalotai és zirci lakos is, ami megnehezítette a munkát. A páholy csekély társadalmi befolyása miatt (sajtó híján, gyenge kapcsolatrendszerrel és anyagi erővel) kevés tényleges eredményt tudott felmutatni.

³⁵ HASS 1974. 73., 101.

³⁶ PATAKY 1967. 5.

azt hozta fel, hogy a szabadkőműves szervezetek bűnösek a háború kirobbantásáért, a katonai szellem demoralizálásáért, a történelmi Magyarország felbomlásáért, végül pedig a kommün hatalomra jutásáért.³⁷ Ettől a pillanattól a szabadkőműves páholyokat nemzetellenes, zsidó-befolyás alá került szervezeteknek tekintették és üldözték.³⁸

A fennmaradt töredékes iratokból kitűnik, hogy a pápai páholy kis létszáma és viszonylag gyenge anyagi ereje ellenére is eredményesen működött. A tagok rejtett hálózata meghatározó szerepet játszott a kisváros közéletében. Eszméik terjesztését szolgálta az általuk alapított *Pápai Lapok* (1874–1919) c. hetilap³⁹, a város ekkor még egyetlen újságja, amelynek tulajdonosa és kiadója Wajdits Károly könyvkereskedő lett.⁴⁰ A lapot a pápai református főiskolai nyomda (1838–1949) állította elő.⁴¹ A város első hetilapja tudatosan került a szabadkőművesség népszerűsítéséért, a téma nyílt felvetéséért. Csupán két esetben tett kivételt: 1886-ban részletekben közölte Gyurácz Ferenc (1841–1925) evangélikus lelkész, későbbi dunántúli püspök szabadkőművességről szóló tanulmányát, amely a mozgalmat és a páholyokat is az egyházakra nézve veszélyes, ateista alakulatnak tekintette.⁴² Gyurácz természetesen semmit sem tudott arról, hogy baráti-ismerősi körében szabadkőművesek is vannak. Az értekezés könyv formában történő megjelenése után lapjukban még arról is

³⁷ A történelem „tragikus iróniája”, hogy a forradalmi mozgalmak vezetőit és aktív résztvevőit azonosították a zsidóság egészével, holott azok „éppen zsidóságuktól akartak elszakadni”. Vö. UNGVÁRI 2010. 232.

³⁸ Budapest „magasztalásának” korszakát 1920-tól a „kárhoztatás” korszaka váltotta fel. Vö. GYÁNI 2008. 61–73. Bár 1945-ben Magyarországon a szabadkőműves páholyok működését ismét engedélyezték, 1950. június 13-án Kádár János belügyminiszter azzal az indoklással osztotta fel azokat, mert az „utolsó időben a népköztársaság ellenségeinek, a tőkés elemeknek és a nyugati imperialisták híveinek a gyülekező helyévé váltak.” KISZELY 2000. 82.

³⁹ A *Pápai Lapokról*: NAGY 1957. 68–70., a helyi sajtó első évtizedéről részletesen: ÁLDÓZÓ 1993. A sajtótörténet természetesen még mindmáig nem tudta, hogy a *Pápai Lapok* alapításától kezdve a páholy megszűnéséig a *szabadkőművesek lapja* volt.

⁴⁰ Nem érdektelen megemlíteni, hogy a győri *Kisfaludy Sándor Szabadkőműves Páholy* a tönk szélén álló *Győri Figyelő* c. lapot vásárolta meg, amelyet saját céljaira használt. A győri sajtó – a pápaival ellentétben – *nyíltan beszámolt* a szabadkőművesek ténykedéséről. Vö. SZAKÁL 2003. 266.

⁴¹ SZEGLÉTI 1978. 66–69.

⁴² GYURÁTZ 1886a, 1886b. Az európai és magyarországi szabadkőművesség helyzetének ismertetése után hasonló álláspontra helyezkedett *dr. Machovich (Csápori) Gyula* (1858–1937) esztergomi hercegprímási szertartó és levéltárnok is, aki szerint helyesen jártak el a pápák, akik a szabadkőművességet az „eretnekségek legnagyobbikának” tekintették, s tagjaikat „az egyház ellenségeinek” nyilvánították. Jelenleg Isten nevében, „szent Mihály arkangyal fővezérlete alatt hivatva van az egyház mai legnagyobb ellenségének támadásait visszaverni.” CSÁPORI 1888. 78–79.

hírt adtak, hogy a mű Wajdits Károly könyvekereskedő üzletében csekély áron kapható.

A következő időszakban a helyi sajtóban a szabadkőművesség lekerült a napirendről. A belügyminisztérium által egyesületeknek tekintett szabadkőműves páholyok és a nyilvánosság viszonyában szabadkőműves körökben nem volt egyetértés. Míg egyes nagyvárosi páholyok a nyilvánosság elé léptek, a vidéki kisvárosi páholyok – köztük a pápai – önvédelmi célzattal titokban tartották működésüket.⁴³ A túlzott óvatosságra jellemző, hogy csak 1911-ben jelent meg névtelenül *Tudományos csevegések* főcímmel újabb írás, amely a szabadkőművesség kialakulásáról szólt.⁴⁴ A semleges hangvételű cikk közreadását azzal indokolták, hogy az utóbbi időben egyre gyakrabban foglalkozik a nyilvánosság a szabadkőművességgel, miközben a nagyközönség szinte semmit sem tud az intézmény kialakulásáról és történetéről. A szerző bemutatta a középkori kőfaragók zárt és titkos céheit, amelyek az építőipar újkori hanyatlásával laikusokkal kiegészülve „tudományos, emberbaráti és haladó eszmék szimbolikus várai gyanánt” maradtak fenn. Az eszmefuttatás a felvilágosodás korával, a magyar páholyok kialakulásával zárul.

A helyi református sajtóban 1920-ig két alkalommal került szóba a szabadkőművesség.⁴⁵ 1895-ben Szigyártó Sámuel (1815–1895) losonci református ügyvéd, egyházközségi gondnok és az állami tanítóképző tanácsának helyettes elnökéről halála után jelentős alapítványai miatt emlékeztek meg. Végrendeleti jótéteményének ismertetésekor a figyelmes olvasó számára az is feltűnhetett, hogy a *Korvin Mátyás Szabadkőműves Páholy* részére 400 forintot hagyott.⁴⁶ 1912-ben a *Dunántúli Protestáns Lap* közölte Kis Dániel lelkész

⁴³ A szegedi *Árpád Páholy* például 1895-ben kiadta 25 éves történetét. Vö. ARATÓ 1895. Jellemző, hogy a pápai református nagykönyvtárba (DREK) C II. 4305. raktári szám alatt őrzött példány – amely a tulajdoni bélyegző szerint eredetileg a nyíregyházi Megyei Könyvtár tulajdonát képezte és a Könyvtári Központ jóvoltából került a gyűjteménybe – felvágatlanul hevert, így első olvasója lehettem.

⁴⁴ *Tudományos csevegések. Hogyan keletkezett a szabadkőművesség?* = PL 38 (1911) 4. sz. 3.

⁴⁵ A helyzet országos viszonylatban is hasonló volt. A *protestáns tudományosság* alig foglalkozott a szabadkőművesség és protestantizmus viszonyával. A *Protestáns Szemlében* mindössze egy névtelen tanulmány foglalkozott a kérdéssel, két tanulmány pedig a szocializmus problémájával. N. N.: *Szabadkőművesség és protestantizmus*. = PSz IX (1897) 155–173. A szerző úgy fogalmazott, hogy „amíg katolikus részről a modern szabadkőművesi tendenciák ostromozása mintegy dogmai postulátum, addig a protestantizmus alig vette magának a fáradságot, álláspontját ez irányban félre nem érthetőleg tisztázni.” (173.) A szocializmusról: MÁRK 1904., SZÓTS 1906. Mindketten úgy vélték, hogy a világszerte „valóságos nagyhatalommá” váló szocializmust az „evangéliom erejével” lehet sikerrel legyőzni.

⁴⁶ Szigyártó Sámuel 1815–1895. = DPL 6 (1895) 23. sz. (június 9.) 358–360.

csallóközi lelkészi értekezleten a szabadkőművességről elhangzott felolvasásának szövegét, amely a szabadkőművesség áttekintése után arra a következtetésre jutott, hogy a magyar szabadkőművesség nem egységes, hanem eltérő irányzatok együttese, amelyet differenciáltan kell megítélni. Az egyháznak támogatnia kell a kereszténységgel együtt élő irányzatokat, miközben határozottan fel kell venni a harcot az egyház létét veszélyeztető ultramontanizmussal és az ateista, materialista, szocialista irányzatokkal. Az utóbbiak közül Jászi Oskárt külön is idézte, aki nyíltan hirdette, hogy a páholyoknak a szocialista törekvéseket a politika síkján is érvényesíteniük kell.⁴⁷

A PÁHOLY MŰKÖDÉSE

Miközben a helyi sajtó hallgatott a pápai páholy létéről és működéséről, annak tagjai szinte minden egyes létrehozásában aktívan közreműködtek. Az egyesületek vezetői vagy vezetőségi tagjai is közülük kerültek ki. A *Pápai Lapok* minden hasznos, a város jólétét szolgáló kezdeményezést felkarolt. Az első években alapított egyesületek közé tartozott a *Pápai Jótékony Nőegylet* (1874), a *Pápai Kertészeti Társulat* (1874), a *Pápai Ismeretterjesztő Egylet*, a *Pápai Önkéntes Tűzoltó Egylet* (1874), a *Pápai Krajcár Egylet* (1877). A szabadkőművesek ott voltak a reformkorban alapított *Pápai Kaszinóban* (1834), miként az újabb és újabb egyesületekben. Megtaláljuk őket a *Pápaidei Közművelődési Egyesület* (1886), a *Dunántúli Közművelődési Egyesület* (1890), majd az azokat felváltó *Pápai Jókai Kör* (1893) alapítói és vezetői között.

A *Pápai Tanári Kör* (1897) tagjai Fenyvessy Ferenc főispán kezdeményezésére alapították a közművelődést szolgáló *Pápai Szabad Líceumot* (1898), amely a páholyhoz hasonlóan nem kívánt vallási és politikai kérdésekkel foglalkozni.⁴⁸ A tanárok csekély belépti díj (10 krajcár) ellenében vasárnap délutánonként tartottak ismeretterjesztő előadásokat az érdeklődők számára. A bevételt humanitárius célra fordították.⁴⁹ A líceum vezető bizottságának elnökévé Kapossy Lucián főgimnáziumi tanárt, titkárává Harmos Zoltánt választották.⁵⁰ A *Pápai Szabad Líceum* mögött álló *Pápai Tanári Körnek* 1899-

⁴⁷ KIS 1912. 266.

⁴⁸ SARUDY 1899. 3. Az 1898. december 6-án tartott értekezleten megállapodtak abban, hogy „Vallási és pártpolitikai diskussziók ki vannak rekesztve, mert nem vallási és politikai villongásokat akarunk támasztani, hanem hasznos ismereteket terjesztetni.”

⁴⁹ SARUDY 1899. 3., KAPOSSY 1905. 265.

⁵⁰ KAPOSSY 1905. 266.

ben mintegy 60 tagja volt (egyharmada rendes, kétharmada pártoló tagnak számított).⁵¹ Az első előadást 1899. január 16-án Harmos Zoltán adótárnok és Makay István főgimnáziumi tanár tartotta a református gimnázium természettani előadótermében. Harmos a világtörténelem tanulságairól, a vallás, nemzetiség és ökonómia jelentőségéről beszélt, míg Makay a hőtan elméletéről és gyakorlati hasznáról, melyet diákok készített a kis gőzgépek beindításával is szemléltetett. Emellett röntgenfelvételt is bemutatott, miközben ismertette a találmány lényegét.⁵² 1899. március 25-én dr. Hegedüs Loránt, Pápa országgyűlési képviselője, a *Budapesti Szabad Líceum* titkára tartott nagyszerű előadást a társadalmi jelenségekről a református gimnázium tornatermében, melyen dr. Fenyvessy Ferenc főispán, Gyurácz Ferenc evangélikus püspök, báró Pongrácz Anselm és Mikovinyi Ödön táblabíró, továbbá „számos ügyvéd, orvos, tanár és igen nagy és előkelő hölgyközönség” is részt vett.⁵³

A kultuszminisztérium anyagi támogatását élvező *Pápai Szabad Líceum* dr. Kapossy Lucián irányításával éveken át hasznos ismeretterjesztő tevékenységet végzett. A gimnáziumi tanárok közül Kapossy Lucián, Kis Ernő, dr. Kőrös Endre, Sarudy György, Makay István, a város értelmisége köréből dr. Lövy László orvos, dr. Koritschner Lipót, Győri Gyula számos alkalommal tartott előadást. Az 1903/04. szabadoktatási évben dr. Kapossy Lucián elnöklétével Népszerű Főiskolai Tanfolyamot indítottak.⁵⁴ A lendület azonban hamarosan megtört; a nagyobbbrészt értelmiségi közönség érdeklődése is alábbhagyott. 1906-ban dr. Kőrös Endre javaslatára a Jókai Kör vette át a szabad líceum szerepét.⁵⁵

A páholy tagjai a fiatalok nevelését szolgáló *Pápai Iparos Ifjúság Önképző Egyesületét* (1883), a lányok segélyezését, kézimunka- és nyelvtanulását segítő *Pápai Leányegyesület* (1888) létrehozását szintén szorgalmazták.

Az egyes egyesületek új intézményeket is alapítottak. Az ismeretterjesztő egyesület például 1878-ban megszervezte a városi népkönyvtárat, amely az alábbi néposztályok tagjai számára egy krajcár kölcsönzési díjért biztosította

⁵¹ SARUDY 1899. 3.

⁵² N. N.: Szabad lyceumi előadást... = PU 1 (1899) 3. sz. (január 22.) 5.

⁵³ N. N.: Szabad Lyceumunk ünnepe... = PU 1 (1899) 14. sz. (április 2.) 3–4.

⁵⁴ N. N.: A pápai tanári kör... = DPL 14 (1903) 25. sz. (június 21.) 410. A Jókai Kör jellegénél fogva csak részben tudta átvenni a szabad líceum szerepét, hiszen a szakosztályai révén sokféle kulturális tevékenységgel foglalkozott.

⁵⁵ N. N.: A Jókai-kör... = PH 3 (1906) 26. sz. (június 30.) 4.

vasárnaponként a hasznos olvasnivalót. A kölcsönzési díjakat könyvvásárlásra fordították.⁵⁶ A kezdeti években az egyesület pályázatot írt ki, hogy a ponyvairodalom helyett nívósabb olvasmányokat adhassanak a nép kezébe, de a beérkezett pályaművek nem feleltek meg a követelményeknek. A „világot látott” Voyta Adolf (1834–1923) által tervezett és épített pápai *állandó színház* (1881) létesítését a *Pápai Lapok* kezdettől szorgalmazta és állandóan napirenden tartotta.⁵⁷

Az egyesületek mellett a *gazdasági társulást* is népszerűsítették. A Pápai Önszegélyző Egyletből alakították meg a *Pápai Népbankot* (1871), amely néhány év után csődbe ment. A *Pápai Takarékpénztár* (1871), majd a *Pápa Városi és Vidéki Takarékpénztár* (1878) alapításában is részt vettek.⁵⁸ A város fürdőkultúrájának fejlesztése érdekében részt vettek a *Pápai Uszoda Rt.* (1875–1913), valamint a *Pápai Kád- és Gőzfürdő Rt.* (1892) létrehozásában.⁵⁹ Az 1890-es évek gyáralapításait és a századforduló városi infrastrukturális beruházásait (vízvezeték, csatornázás, aszfaltozás, villanyvilágítás, telefonhálózat, stb.) szintén népszerűsítették. A Győr–Pápa–Szombathely vasútvonal (1871) mellé újabb *szárnyvonalak* kiépítését is szorgalmazták, melyek közül a Pápa–Csorna (1896) és a Pápa–Bánhida közötti (1902) helyi érdekű vasútvonal valósult meg.⁶⁰

A páholy tagjai közül többen a *városi képviselőtestületben* tevékenykedtek. A város vezetésénél elérték, hogy az elavult házankénti koldulást megszüntették, s a rászorulókat rendszeres segélyben részesítették. Saját eredménynek tekintették azt is, hogy a felekezetek felett álló városi ipariskolába

⁵⁶ A Pápai Ismeretterjesztő Egylet 1878. december 3-án készített felhívást népkönyvtár felállítására. A meglévő tőkéből 300 kötetes könyvtár felállítására nyílt lehetőség, melyet adományokkal szerettek volna gyarapítani. Az egyesület költségvetéséből évente 40 forintot kívántak gyarapításra fordítani. Az 1878. december 12-én tartott városi közgyűlés egy könyvszekrényt biztosított a városháza hivatali helyiségében a népkönyvtár céljára. N. N.: Kérelem. = PL 5 (1878) 49. sz. (december 8.) 200., N. N.: Városi közgyűlés... = Uo. 51. sz. (december 22.) 209. Mivel az elhelyezés kérdése csak év végén oldódott meg, az *első pápai népkönyvtárat* feltehetően csak 1879-ben nyitották meg. A város iparos és parasztlakosságát Kis Ernő református gimnáziumi tanár, könyvtárnok látta el olvasnivalóval. Az 1880-as években évente 3000–3500 kölcsönzési esetet regisztráltak. A nagy forgalom miatt a tanulóifjúság számára a kölcsönzést megszüntették.

⁵⁷ A pápai színjátszás történetéről: NÁDASDY 1981. Az állandó színház építését már a 2. számtól kezdve szorgalmazták: N. N.: Hogyan építhetünk Pápán színházat? = PL 1 (1874) 2. sz. (május 10.) 13–14. Voyta építészti tevékenységéről lásd a *Voyta Adolf visszaemlékezései* c. közlemény bevezető tanulmányát!

⁵⁸ A pénzintézetekről: KAPOSSY 1905. 338–339.

⁵⁹ Az *Pápai Uszoda Rt.* alapításában Antal Gábor játszotta a főszerepet. ANTAL 1875.

⁶⁰ KAPOSSY 1905. 340.

(iparostanonc-iskolába) az izraelita vallású Herz Dávidot választották rajztanárnak.

A páholy tagjai közül többen *hazafias* kötelességüknek érezték, hogy a *Pápai Lapok* hasábjain szót emeljenek a nemzetiségek és a helyi zsidóság magyarosodása érdekében. A bakonyi német és szlovák falvakban az 1880-as években kezdődött az erőszakos magyarosítás újabb hulláma, melyből az értelmiség is kivette részét. Nehezményezték azt is, hogy a pápai zsinagógában a rabbik az 1870-es években még mindig németül prédikáltak, annak ellenére, hogy a neológ irányzathoz tartozó Löw Lipót (1811–1875) rabbi azt 1846-ban magyar beszéddel avatta fel.⁶¹

A páholy az anyapáholyon kívül számos magyarországi páhollyal kapcsolatban volt. Tagjai közül Voyta Adolf – mint a külügyi bizottság vezetője – külföldi útjai során minden jel szerint az ottani páholyokkal is felvette a kapcsolatot.⁶² Hasonlóképpen járhatott el Antal Gábor is, aki 1878 júliusában–augusztusában barátaival – Mikovinyi Ödönnel és Kluge Endrével együtt – bejárta Cseh- és Németországot, valamint Franciaországot.⁶³

NÉHÁNY TANULSÁG

A *Pápai Kölcsey Ferenc Szabadkőműves Páholy* tagjai felekezeti, társadalmi, politikai hovatartozástól függetlenül, szellemi-erkölcsi értékrendjük alapján álltak a humanitárius eszmék szolgálatába. Szemiták és antiszemiták, keresztények/keresztyének és izraeliták kötöttek szövetséget a szent célok, az emberi nem megjobbítása, felemelése és saját egyéni tökéletesedésük megvalósítása érdekében. Titkos szervezetük az 1870–1880-as években eredményesen működött, hiszen tagjai vezető szerepet töltöttek be a város társadalmi, kultu-

⁶¹ ANTAL 1882. 1. – A *túlzó nacionalizmusból* eredő támadásokra dr. Steiner József határozottan felelt. Kiemelte, hogy a rabbi Pápán havonta egyszer tart beszédet, így közel sincs olyan szerepe a magyar nyelv terjesztésében, mint a keresztény lelkészek esetében. Egyébként sem jogos rajta számon kérni olyat, amiről nem tehet. Ugyanis nincs magyar nyelvű szeminárium (rabbiképző). Kiemelte azt is, hogy a zsidó emancipáció 1867-ben következett be; ekkor nyílt meg az ügyvédi és bírói pálya előttük. Cikkét azzal zárta: „Azt várom, hogy türelemmel elejbe fognak nézni azon időnek, mikor a magyar semináriumban képzett papok a szószékeket elfoglalják, mikor a polgári házasság törvényé lesz igitatva, mikor a vallási, polgári és társadalmi egyenjogúságunk nem csak a türelmes papíron fog állni, hanem gyakorlatilag érvényesülni és testet nyerni fog!” STEINER 1882. 1.

⁶² A páholy iratai között nyoma van annak, hogy Voyta külföldre indulása előtt párizsi és más szabadkőműves főpáholyok címeit kérte az anyapáholy vezetőségétől.

⁶³ N. N.: Antal Gábor... = PL 5 (1878) 34. sz. (augusztus 25.) 140.

rális és politikai életében. Szervezeti tevékenységük – részint egyes tagok elköltözése miatt – az 1880-as évek második felében lanyhult, a páholy fokozatosan „elaludt”, tagjai révén azonban még évtizedeken át szerepet játszott a város közéletében.⁶⁴

A páholy tagjai a helyi civil társadalom önszervezését éppúgy segítették, mint a város gazdasági-kulturális modernizációját. A szabadelvűség talaján állva, fontosnak tartották a város fejlődését, a nép szellemi felemelését, a szegények és elesettek segítését.

A páholy alapító tagjai mindnyájan vallásos emberek voltak: egyházi intézményes kötődésük a formális vallásosságtól (Voyta Adolf) a mély vallásosságig (Antal Gábor) terjedt. Társadalmi kapcsolataik révén gyümölcsöző együttműködés alakult ki a fővárosi nagypáholyokkal és a győri páholyokkal. A nagypáholy irányításával országos akciókban is részt vettek. Az 1879. március 12-i szegedi nagy árvíz után pl. nemzetközi segélyakciót szerveztek, amely során a győri Kisfaludy Páholy 5, a pápai Kölcsey Ferenc Páholy 12 forinttal segítette a bajbajutottakat.⁶⁵ A *Jaurinum, a három folyóhoz* c. győri páholy (1896) 1912-ben tervbe vette, hogy külön páholyt állít fel az intelligensebb iparosok és munkások számára, s helyi szabadkőműves szervezetek felállítását kezdeményezi Komáromban, Mosonban és Pápán.⁶⁶ Bár e tervből nem lett semmi, a pápai szociáldemokrata mozgalomban a – budapesti mellett – a győri baloldali értelmiség is fontos szerepet játszott.⁶⁷

A kutatás során tudatosan arra törekedtünk, hogy a kiválasztott kisvárosi páholy történetét az 1920 után a szabadkőművességre ráakódott politikai-társadalmi előítéletektől mentesen tárjuk fel és mutassuk be.

⁶⁴ MOL 1083. 38. t. XX. A pápai Kölcsey Ferenc Szabadkőműves Páholy iratai 1891–1892., P 1134. 7. t. 17. A pápai Kölcsey Ferenc Szabadkőműves Páholy vegyes iratai 1875–1917. A vegyes iratok *évköze* megtévesztő, mivel úgy tűnik, mintha a páholy az első világháború alatt is működött volna. Ez azonban nem így van. A nagypáholy iratainak rendezése során a levéltáros véletlenül az 1913-ban *Szatmáron* alapított Kölcsey Ferenc Szabadkőműves Páholy iratait is a pápai páholy iratanyagához sorolta. A pápai páholy önfelszámolója – mint a *Függelék*ben látni fogjuk – valójában 1892-ben befejeződött.

⁶⁵ ARATÓ 1895. 121.

⁶⁶ VÖRÖS 1971. 393. A páholy iratai: MOL P 1134. 17. cs. 7. t. 13. A győri Jaurinum Szabadkőműves Páholy iratai 1896–1900.

⁶⁷ HUDI 2010. 296–297.

FÜGGELÉK

I.

A pápai Kölcsey Ferenc Szabadkőműves Páholy tagjai az anyakönyvezés
sorrendjében (1875–1881)⁶⁸

Sorsz.	Név	Felvétel	Vallás	Lakóhely	Foglalkozás
1.	Harmos Zoltán	1875	ev.	Pápa	adóhivatalnok
2.	Antal Gábor	1875	ref.	Pápa	jogakadémiai tanár
3.	P. Szabó Károly	1875	ref.	Pápa	gimnáziumi tanár
4.	Diskay Kálmán	1875	ev.	Pápa	magánzó
5.	Karcsay Rezső	1875	r. k.	Pápa	vendéglős
6.	Voyta Adolf	1875	r. k.	Pápa	építész
7.	Wajdits Károly	1875	r. k.	Pápa	könyvkereskedő
8.	Velsz Emil	1875	ev.	Pápa	ügyvéd
9.	Herz Dávid	1875	izr.	Pápa	bankhivatalnok, rajztanár
10.	Pserhofer (Pscherhofer) Sámuel	1875	izr.	Pápa	orvos
11.	Salczer Ignác	1875	izr.	Pápa	adóhivatali tisztviselő
12.	Kövi József dr.	1878	izr.	Pápa	orvos
13.	Wiesner Rajmund	1880	r. k.	Ajka	főmérnök
14.	Riedt Károly ⁶⁹	1880	ev.	Kiscell	takarékpénztári könyvelő
15.	Géfin Lajos dr. ⁷⁰	1881	r. k.	Kiscell	orvos

FORRÁS: P 1083. Magyarország symbol. szabadkőműves nagypáholyának és a védelme alatt dolgozó (...) páholysok névjegyzéke az 1886–1887-ik szabadkőműves évre. Budapest, 1886. 60.

⁶⁸ A névsor az 1886-os állapotot tükrözi, egyben világossá teszi, hogy 1881 után már tagfelvétellel nem került sor. A felekezeti kötődést egyenként állapítottuk meg.

⁶⁹ Az 1886. június 24-i állapot szerint a 15. anyakönyvi számon tartották nyilván, a 14. sor-számú tagot nem jelölték (elhunyt, ezért törölték).

⁷⁰ Az 1886. június 24-i állapot szerint a 16. anyakönyvi számon tartották nyilván, a 14. sor-számú tagot nem ismerjük, így a táblázatban a 15. helyre került.

II.

A páholy tagjai és tisztségviselői 1886-ban

A.) Tisztikar

1.	Főmester:	Antal Gábor
2.	Helyettes főmester:	Dr. Kövi József
3.	I. felügyelő:	Voyta Adolf
4.	II. felügyelő:	Dr. Géfin Lajos
5.	Titkár:	P. Szabó Károly
6.	Szónok:	Herz Dávid
7.	Kincstárnok:	Salczer Ignác
8.	Szertartásmester:	Riedt Károly
9.	Könyvtárnok:	P. Szabó Károly
10.	Levéltárnok:	P. Szabó Károly

B.) Bizottságok

1.	Pénzügyi:	Dr. Kövi József, Riedt Károly,
Salczer Ignác
2.	Külügyi:	Antal Gábor, Voyta Adolf, dr. Géfin Lajos
3.	Belügyi:	Herz Dávid, P. Szabó Károly, Wiesner
Rajmund

C.) Tiszteletbeli tagok: Berecz Antal, Ehler Antal

D.) Rendes tagok: Antal Gábor, Géfin Lajos dr., Herz Dávid,
Kövi József dr., P. Szabó Károly, Riedt
Károly, Salczer Ignác, Voyta Adolf,
Wiesner Rajmund

FORRÁS: MOL P 1083. Magyarországi symbolikus szabadkőműves nagypáholyának és a védelme alatt dolgozó (...) páholyok névjegyzéke az 1886–1887-ik szabadkőművesi évekre. Budapest, 1886. 6o. A táblázat a névjegyzék adatainak felhasználásával készült.

III.

A páholy tagjainak rövid életrajza

A pápai páholy 1875–1886 között 2 tiszteletbeli (Berecz Antal, Ehler Antal) és 16 fizető tagja volt. A Kölcseyről elnevezett páholy a kislétszámú vidéki páholyok közé tartozott. Az 1880-as években 7–12 aktív taggal működött. A létszám csökkenésével már 1880-ban fölmerült annak a lehetősége, hogy a páholyt átmenetileg szabadkőműves körre alakítsák, de erre nem került sor. 1886 után a páholy szinte észrevétlenül megszűnt. Az alapítók közül Antal Gábor 1888-ban elköltözött, Voyta Adolf lendülete is megtört. — Az életrajzok összeállításakor a fő szempont a személyes adatok és a szabadkőművességgel összefüggő közérdekű ténykedés tisztázása volt. A hiányzó adatok felderítése a további kutatások feladata.

ANTAL Gábor jogakadémiai és teológiai tanár, református püspök. Szentkirályszabadján született 1843. május 10-én, Komáromban hunyt el 1914. január 14-én. Az elemi iskolát követően Pápán végezte a gimnáziumot és a teológiai akadémiát. Egy évig köztanítóként, majd fél évig monoszlói segédlelkészként dolgozott. 1865-től Kerkápoly Károly jogakadémiai tanárt helyettesítette. 1867 őszétől egy évet Berlinben, majd fél évet Zürichben tanult. Hazatérve 1869-től a teológiai akadémia rendes tanára lett. 1888-tól Ács község lelkésze, 1896-tól az egyházkerület püspöke, komáromi lelkész. 1874-ben a *Pápai Lapok* egyik alapítója, 1874. május 3-tól az év végéig főmunkatársa, majd munkatársa.⁷¹ Az 1875. március 29-én megalakult Pápai Szabadelvű Párt választmányi tagja lett.⁷² 1878–1884 között a főiskolai értesítőt szerkesztette. Püspökként tagja volt a felsőháznak. 1907-től a Magyar Protestáns Irodalmi Társaság elnöki tisztségét is betöltötte. 1909-ben a genfi egyetem doktori fokozatra érdemesítette. A győri Kisfaludy Sándor Szabadkőműves Páholy tagja. I. fok 1874. július 7., II–III. fok 1874. december 13. 1875-ben a pápai Kölcsey Ferenc Szabadkőműves Páholy alapító tagja. Tisztségei: I. felügyelő 1879–1880., főmester 1886, a Külügyi Bizottság tagja 1886. Művei: *Siri beszéd Nagy Szabó József Tarczy Lajosné felett*. Pápa, 1872., *Bocsor István életrajza*. Pápa, 1882., *Püspöki jelentés a dunántuli ev. ref. egyházkerületnek Pápán, 1896. évi szept. hó 12-én kezdődő közgyűlésére*. Pápa, 1896., *Teplomi ima és egyházi beszéd, melyet az ácsi ev. ref. egyház lelkészi hivatalából távozásával alkalmával (...) elmondott*. Pápa, 1896., *A dunántuli ev. ref. egyházkerületnek Csurgóra 1899. szept. 14. összehívott közgyűlése elé terjesztett püspöki jelentés*. Pápa,

⁷¹ ARATÓ 1993. 22.

⁷² N. N.: A pápai szabadelvű párt. = PL 2 (1875) 14. sz. (április 3.) 126.

1899., *A dunántuli ev. ref. egyházkerületnek Pápára, 1900. év szeptember 25-ére összehívott közgyűlése elé terjesztett püspöki jelentés. Pápa, 1900.*

BERECZ Antal piarista szerzetes-tanár, gimnáziumi, felsőbb leányiskolai tanár. 1836. augusztus 16-án Boldogon (Pest vm.) született, 1846–1856 között a pesti kegyesrendi gimnáziumban tanult, közben 1853-ban a rendbe lépett, amelyből 1871-ben kilépett. 1860–1861-ben a bécsi egyetemen folytatta tanulmányait. 1861-től a kolozsvári katolikus líceumban tanított, majd gróf Pálffy József és János nevelője lett. 1866-tól gimnáziumi tanár Pesten. 1871-től a fővárosi nőiparegylet leányiskolájában, 1873-tól az evangélikus gimnáziumban, 1875 őszétől az akkor megnyílt első állami felsőbb leányiskolában tanárrá, 1877-től igazgatóvá nevezték ki. 1894–1903 között a felekezeti felsőbb leányiskolák miniszteri biztosa volt.⁷³ 1870-től a Természettudományi Társulat, 1872-től a Magyar Földrajzi Társaság főtítkára, 1874-től az Országos Középtanodai Tanáregylet (Országos Középiskolai Tanár Egyesület) elnöke. Rendszeresen részt vett a nemzetközi földrajzi kongresszusokon. A Természet c. szaklap alapító főszerkesztője (1868–1878). 1868-tól a Természettudományi Közöny, 1872-től a Földrajzi Közlemények társszerkesztője.⁷⁴ Több földrajzi tankönyvet, ismeretterjesztő munkát írt, számos cikke jelent meg a pedagógiai, természettudományi és politikai lapokban és folyóiratokban. 1886-ban a pápai páholy tiszteletbeli tagja. Ehler Antalhoz hasonlóan ő is szabadkőműves volt.⁷⁵ 1874. október 4-től a budapesti Jánosrendű Szabadkőműves Nagypáholy helyettes nagymestere.⁷⁶ 1876. november 12-én nagymesterré választották.⁷⁷ 1886. március 21-től a Magyarországi Symbolikus Nagypáholy tiszteletbeli nagymestere volt.⁷⁸ Antal Gábor református püspökkel baráti kapcsolatban volt. 1901. szeptember 12-én ő nyitotta meg a pápai négyosztályos református felsőbb leányiskolát.⁷⁹ Fontosabb munkái: *A mennyiségtani földrajz alapvonalai*. Bp., 1868., *Az ó- és az újvilág összehasonlítása*. Bp., 1884., *A csillagászati földrajz elemei*. Bp., 1886.

⁷³ N. N.: A felekezeti leányiskolák. = DPL 14 (1903) 20. sz. (május 17.) 329. 1903-ban a miniszter Révy Ferencet bízta meg a miniszteri biztosi teendőkkal.

⁷⁴ SZINNYEI 1891. I. 911–913.

⁷⁵ Úgy tűnik, a győri szabadkőművesekkel nem volt kapcsolata, csak a pápaiakkal. Vö. LENGYEL 1971., VÖRÖS 1971., SZAKÁL 2002.

⁷⁶ ARATÓ 1895. 66., SCHÖN 2000a. 180.

⁷⁷ ARATÓ 1895. 72.

⁷⁸ ARATÓ 1895. 154–157.

⁷⁹ N. N.: Az ev. ref. felsőbb leányiskola megnyitása. = PL 28 (1901) 37. sz. (szeptember 15.) 2.

BISELL Gyula devecseri uradalmi főerdész, majd 1882–1887 között Sopron, 1905-ben Bazin erdőmestere. 1842-ben Bécsben született Bisell Ferenc és Praxa Anna házasságából. 1882-ben az Országos Veres Kereszt Egylet devecseri fiókegyletének jegyzője. 1892–1907 között bizonyíthatóan az Országos Erdészeti Egyesület tagja. Szekrényessy Kálmán (1846–1923) neves sportember és sportújságíró sógora volt, maga is több sportágban sportolt. A pápai páholy tagja. I. fok 1880. április 21. 1882. januárban kilépett. Műve: *A vadászati törvény reformálása érdekében* = Erdészeti Lapok 21 (1882) 1. sz. 53–59. Soproni működéséhez: Csapody István: Muck Endre élete (1851–1825) és működése = SSz 29 (1975) 4. sz. 357–365.; Frank Norbert: Adatok a soproni Dudlesz-erdő történetének ismeretéhez. Az 1879-es erdő-törvény hatása = SSz 55 (2001) 2. sz. 149–162.

DISKAY Kálmán magánzó, ügyvéd. Már 1872-ben tagja volt a pápai képviselőtestületnek. 1874-ben a Pápai Önkéntes Tűzoltóegyesület alparancsnokává választották. 1876-ban az egyesület képviselőjében részt vett az Aradon tartott országos tűzoltó nagygyűlésen.⁸⁰ Az 1875. március 29-én megalakult Pápai Szabadelvű Párt választmányi tagja lett.⁸¹ Az 1875. október 18-án megnyitott polgári leányiskola iskolaszékének kezdetől tagja volt. A Pápai Lapok alapító belső munkatársának számított, a lapban Zalai álnéven is írt. Felesége a Jótékony Nőegyletben tevékenykedett. 1877-ben elköltöztek Pápáról.⁸² Az 1880-as években Körmenden élt; 1883-ban egy horvát nemzetiségű közös hadseregbeli tiszttel hazafias ügy miatt párbajozott, amiért háromnapos fogházra és az eljárási költségek megfizetésére ítélték.⁸³ 1882-ben részt vett Bocsor István pápai főiskolai tanár 50. éves jubileumi ünnepségén.⁸⁴ 1884 augusztusában a nemrég alakult Körmendi Athletikai Club tagjaként barátaival együtt saját tervezésű csónakon a Rábán Győrig, onnan a Dunán Budapestig hajózott.⁸⁵ 1888-ban a körmendi Önkéntes Tűzoltó Egyesület parancsnoka volt.⁸⁶ A városi evangélikus gyülekezetben nem lehetett akív, hiszen sem felügyelőnek, sem gondnoknak nem válasz-

⁸⁰ N. N.: A búcsúzó tűzoltó főparancsnok jelentése. = PL 5 (1878) 14. sz. (április 7.) 160.

⁸¹ N. N.: A pápai szabadelvű párt. = PL 2 (1875) 14. sz. (április 3.) 126.

⁸² N. N.: Kik költöztek el városunkból 1877-ben? = PL 5 (1878) 3. sz. (január 20.) 11.

⁸³ N. N.: Párbaj miatt elítélve. = PL 11 (1884) 4. sz. (január 27.) 15.

⁸⁴ N. N.: Bocsor István. = PL 9 (1882) 43. sz. (október 15.) 171–176.

⁸⁵ N. N.: Körmendről Budapestig csónakon. = PL 11 (1884) 32 sz. (augusztus 10.) 135.

⁸⁶ ZÜGN 1993. 295. Az egyesület 1867-ben létesült. SZABÓ 1994. 230.

tották meg.⁸⁷ A győri Kisfaludy Sándor Szabadkőműves Páholy tagja: I fok 1874. december 13., II–III. fok 1875. február 24. Elköltözésével kilépett. A pápai Kölcsey Ferenc Szabadkőműves Páholy alapító tagja. Művei: *A jezsuiták multja. Feleletül dr. Makara György a jezsuiták mellett tartott védbeszédére.* Pápa, 1872., *Nyilt viszontválasz „A jezsuiták multja” című röpiratra megjelent „Nyilt válasz” névtelen íróihoz.* Pápa, 1873., *Válasz Nyéki Pál urnak a „Jezsuiták multjára” irt cáfolatára.* Pápa, 1874.

EHLER Antal gazdag győri gabonakereskedő. Az 1873. szeptember 21-én alakult győri Kisfaludy Sándor Szabadkőműves Páholy helyettes mestere, majd Pisztóry Mór tanár, mester elköltözése után annak mestere.⁸⁸ A legnagyobb győri adófizetők (virilisek) közé tartozott. A századfordulón is az első három leggazdagabb gabonakereskedő egyike. 1900-ban a 22. (1687 korona), 1905-ben a 19. helyen (1516 korona) állt a legtöbb állami egyenesadót fizetők rangsorában.⁸⁹ A pápai páholy tiszteletbeli tagja 1886.

GÉFIN Lajos dr. orvos, a kiscelli városi kórház igazgató-főorvosa, a páholy tagja. Felesége a szombathelyi születésű Hübner Janka, Hübner János lánya. 1881-től a pápai páholy tagja. Tisztségei: a páholy II. felügyelője 1886, a Külügyi Bizottság tagja 1886. Házasságukból két tehetséges gyermek született: Géfin Lajos (1888–1925) színész, hírlapíró, szerkesztő. Géfin Gyula (1889–1973) katolikus pap, teológiai tanár, hely- és egyháztörténész.

HARMOS Zoltán királyi adóhivatali ellenőr, pénztáros. 1848 körül született, 1930. március 28-án, 83 évesen hunyt el Budapesten, 31-én Pápán temették.⁹⁰ A városi közgyűlés 1930. április 10-én emlékezett meg a régi városi képviselő, közéleti személyiség elhunytáról. Egész pályafutása az adóügyi igazgatáshoz kötődött. 1908-ban mint pápai I. osztályú adóhivatali pénztáros vonult nyugdíjba. Ezen alkalommal I. Ferenc József király sokévi buzgó szolgálatáért koronás arany érdemkereszt kitüntetésben részesítette. A

⁸⁷ ZÜGN 1993. 331–333.

⁸⁸ SZAKÁL 2003. 265.

⁸⁹ SZAKÁL 2003. 423., 425. Az 1900-as listán neve tévesen *Ekkerként* szerepel, de az egyes foglalkozási kategóriák elemzéséből világos, hogy róla van szó: „A régi gabonakereskedő nevek (és családok), Schreiber Ignác, Ehler Antal, Viktor Lajos, Stirling Tóbiás, akik még 1900-ban igen tekintélyes adót fizettek, teljesen eltűntek. 1921-ben már csak a legéletképesebb személyek maradtak, így Winkler János és Fleischmann Mihály.” (Uo. 2003. 121.)

⁹⁰ N. N.: Halálozás. = PV 27 (1930) 14. sz. (április 6.) 3.

kitüntetést 1908. február 28-án adták át a városházán.⁹¹ Nyugdíjazása után is aktív közéletet élt, mígnem 1918 februárjában Budapestre költözött. Az önkéntest tűzoltóegylet alapítója, pénztárosa (1874). A Pápai Ismeretterjesztő Egylet (1874) alapítója és rendszeres előadója volt. Később a belőle alakult Pápaidéki Közművelődési Egyesület tagja, 1880-ban titkára. A Pápai Önszegélyző Egyesület alapítója és több cikluson át elnöke (1903–1908), a Pápai Közgazdasági Bank alapítója (1907) és ügyvezető elnöke (1907–1918). Érdemei elismeréseként arcképét Herz Dáviddal megfestették (1918). 1890-ben a Dunántúli Közművelődési Egyesület, 1893-ben a Jókai Kör alapításában vett részt. A Jókai Körben kezdetben az irodalmi szakosztály előadója és az igazgatótanács tagja, később éveken át ügyvezető alelnöke volt.⁹² A Pápai Kaszinóban is aktívan tevékenykedett. Irodalommal is foglalkozott. A Pápai Lapok belső munkatársaként Zoltai és Traján álnéven is írt.⁹³ A *Nőszülő férj* c. egyfelvonásos vígjátékát 1894. január 27-én, a Jókai Napok (Jókai 50. éves írói jubileuma) alkalmával mutatták be a pápai színházban. Szövegét közreadták a kör 1893/94. évkönyvében (Pápa, 1895).⁹⁴ A pápai városmonográfia munkatársaként megírta a „szegényügy és emberbaráti intézmények”, a kaszinó, a polgári kör, a Pápai Lloyd, az alsóvárosi olvasókör, a leányegyesület, és a Pápai Jókai Kör történetét.⁹⁵ Felesége, Soós Etelka 1914. október 2-án, 68 évesen hunyt el. Az Evangélikus Nőegyletnek hosszú ideig vezetőségi tagja volt.⁹⁶ Gyermekük: Etelka (Sarudy Ottóné), Blanka (Molnár Lajosné) és Zolna. A győri Kisfaludy Sándor Szabadkőműves Páholy tagja: I. fok 1873. december 3-án, II. fok 1874. április 26., III. fok 1874. július 26. A pápai Kölcsey Ferenc Szabadkőműves Páholy alapító tagja. Tisztségei: titkár: 1875–1876, 1878–1879, 1879–1880. A Pápai Ismeretterjesztő Egyletben 1874-ben nyilvános ingyenes felolvasást tartott a *polgári házasságról*. Művei: *A pápa-vidéki Közművelődési egyesület 1887-ik évi felolvasásai*. 1. évf. Szerk.: – – Pápa, 1887., *A Pápa-Vidéki Közművelődési Egyesület 1888-ik évi felolvasásai*. 2. évf. Szerk.: – – Pápa, 1888., *A Dunántúli Közművelődési Egyesület kérdéséhez*. Pápa, 1890.

⁹¹ N. N.: Kitüntetés. = PH 5 (1908) 8. sz. (február 22.) 4.

⁹² HUSZÁR 1993. 79.

⁹³ N. N.: Visszapillantás a „Pápai Lapok” husz éves multjára. = PL 21 (1894) 18. sz. (május 6.) 1–2.

⁹⁴ A vígjáték bibliográfiai adatait Kövy Zsolt közölte: HUSZÁR 1993. 78.

⁹⁵ KAPOSSY 1905. 160–167., 258–265.

⁹⁶ N. N.: Halálozás. = PH 11 (1914) 40. sz. (október 3.) 2.

HERZ Dávid bankhivatalnok, majd rajztanár, festőművész. 1844. március 4-én született. (Nem Pápán, mert családja az 1848-as pápai zsidóösszeírásban nem szerepel.) Budapesten hunyt el 1931. július 7-én, 87 éves korában. Fia, dr. Halmi Bódog királyi járásbíró gyászolta. Feltehetőleg a bécsi akadémián tanult.⁹⁷ 1876. április 8-án a városi iparostanonc iskola tanárává választották, amelynek 1896-tól az igazgatói teendőit is ellátta. Emellett az államilag segélyezett községi polgári leányiskolában rendes, a református főgimnáziumban, később az izraelita polgári iskolában óraadó tanárként tanított. 1916. június 8-án ünnepelték 40 éves tanári jubileumát. Ekkor úgy értékelték, hogy „elévülhetetlen érdemeket szerzett a helybeli ifjúság nevelése körül. Tanítványai becézték, kartársai pedig tisztelettel vették körül az igaz, jó és nemes barátot, aki csak szeretni tudta őket, bátorítani és irányítani, ha hozzája fordultak. (...) Legnagyobb öröme volt, ha valakivel jót tehetett, amelyért sosem várt hálát, elismerést.”⁹⁸ Az Országos Iparegyesület a jubileumi ünnepség alkalmával kitüntető éremmel ismerte el tevékenységét. 1919 júliusában vonult nyugdíjba. Számos helyi és országos közeleti személy – többek közt Széll Kálmán (1895) politikus, László József tiszteletbeli egyházkerületi főgondnok (1896), Fenyvessy Ferenc (1900) főispán, Osvald Dániel polgármester (1900), Mészáros Károly polgármester (1918), Harmos Zoltán (1918) – portréját megfestette. 1892-ben a Vaszary Kolos hercegprímásnak szánt városi díszpolgári oklevelet művészi igényvel illusztrálta. Műkedvelő színdarabokat is rendezett, melyekhez a háttér is megfestette. A Pápai Képző- és Iparművészeti Társulat tárlatain az 1920-as években is szerepelt képeivel. A Pápai Lövészegylet alapító tagja volt. Az 1909. szeptember 21-én Pápán megalakult Veszprémmegyei Iparostanonciskolai Tanítók Köre első elnökévé választotta. A pápai városmonográfia munkatársaként megírta a városi ipariskola rövid történetét.⁹⁹ A győri Kisfaludy Sándor Szabadkőműves Páholy, majd a pápai Kölcsey Ferenc Szabadkőműves Páholy tagja. Előmenetele: I fok 1875. március 24., II–III. fok 1878. december 26. Tisztségei: szónok 1879–1880, 1886, főmester 1881–1882, a Belügyi Bizottság tagja 1886. Művei: *Városi Iparos-*

⁹⁷ A városi ipariskola történetében magát „akadémiai festésznek” nevezte. Vö. KAPOSSY 1905. 235.

⁹⁸ N. N.: Herz Dávid 40 éves jubileuma. = PH 13 (1916) 23. sz. (június 3.) 2.

⁹⁹ KAPOSSY 1905. 235–237.

és Kereskedőtanonc-Iskola Pápa értesítője az 1904–1905-iki iskolai évről. Közlik Herz Dávid és Kapossy Lucián. Pápa, 1905. *A Városi Államilag Segélyezett Iparos- és Kereskedőtanonc Iskola értesítője az 1905–1906-iki iskolai évről.* Közlik Herz Dávid és Kapossy Lucián. Pápa, 1906. *A Városi Államilag Segélyezett Iparos- és Kereskedőtanonc-Iskola értesítője az 1906–1907-ik iskolai évről.* Közlik Herz Dávid és Kapossy Lucián. Pápa, 1907. *A Városi Államilag Segélyezett Iparos- és Kereskedőtanonc-Iskola értesítője az 1907–1908-ik iskolai évről.* Közlik Herz Dávid és Kapossy Lucián. Pápa, 1908., *A Városi Államilag Segélyezett Iparos- és Kereskedőtanonc-Iskola értesítője az 1910–1911-ik iskolai évről.* Közlik Herz Dávid és Kapossy Lucián. Pápa, 1911., *A Városi Államilag Segélyezett Iparos- és Kereskedőtanonc Iskola értesítője az 1912–1913-ik iskolai évről.* Közlik Herz Dávid és Kapossy Lucián. Pápa, 1913.

KARCSAY Rezső vendéglős, a pápai Kölcsey Ferenc Szabadkőműves Páholy alapító tagja. 1874-ben az állandó színház megépítéséig a Griff vendéglő nagytermének használatát javasolta.¹⁰⁰ 1875-ben a „Mercur” kereskedelmi önszegélyző egyesület könyvtára céljára 3 kötetet ajándékozott.¹⁰¹ A győri Kisfaludy Sándor Szabadkőműves Páholy tagja: I fok 1874. december 13., II–III. fok 1875. február 2. Tisztségei: a páholy elnöke egy 1875. március 25-én kelt iraton. 1882. január 16-án azt jelentik, hogy 4 éve kilépett (nyilván elköltözött). 1882–1883-ban Budapesten lakott. Belányi nevű szabadkőműves özvegyét évi 2–2 forinttal segélyezte.

KÖVI József dr. magánorvos, Pápakovácsi körorvos (1885–1894), a pápai járás orvosa (1894–1918), a pápai királyi járásbírószáki fogház orvosa (már 1890-ben), Veszprém vármegye tiszteletbeli orvosa (1894), majd tiszteletbeli főorvosa (1898). Hosszú időn át a pápai Esterházy uradalom orvosa. Az első világháború alatt az Esterházy hadikórház, az Ilona hadi árvaház főorvosa. Szolgálatára elismerésképpen megkapta a Vöröskereszt hadiékiérményes II. osztályú jelvényét. 1846-ban valószínűleg Pápán született. Iskoláit helyben végezte. A pápai református gimnáziumban érettségizett 1866-ban, majd or-

¹⁰⁰ KARCSAY 1874.

¹⁰¹ N. N.: A „Mercur” pápai kereskedelmi önszegélyző egyesület... = PL 2 (1875) 15. sz. (április 10. 136.

vosi oklevelet szerzett.¹⁰² 1872-ben kezdte orvosi működését. 1918. január 17-én, néhány napi betegség után, tüdőgyulladásban hunyt el, 20-án temették a Veszprémi úti új izraelita temetőbe. A „jó Kövi bácsi”, az „orvos, az emberbarát és filozófus” temetésén mintegy 3000 ember volt jelen.¹⁰³ A Jókai Mór u. 5. szám alatt, az irgalmasok bérházában lakott. „Halálával egy közhasznú élet nyert befejezést. Mint orvos majd félszázadon át működött városunkban. Szaktudásán kívül nagy általános műveltsége, kiváló szellemessége is széles körökben kedvelt és keresett orvossá tették.”¹⁰⁴ Kedvelt szakterülete volt a szemészet; szembajjal sokan fordultak hozzá tanácsért. 1875-ben vették fel a városi választópolgárok listájára. Tagja volt Pápa város képviselőtestületének (1885–1918), elnöke a Közegészségügyi Bizottságnak, igazgatósági tagja a Pápai Takarékpénztárnak. 1885-től az izraelita hitközség képviselőtestületének tagja. 1889-ben másokkal együtt kezdeményezte az 1849. évi június 27-i ihászi ütközet emlékére pápai „honvédszobor” felállítását.¹⁰⁵ (Az emlékmű felavatására 1896. szeptember 6-án került sor.)¹⁰⁶ 1892–1904 között Pápa város képviselőtestületében tagja Veszprém vármegye törvényhatósági bizottsága közgyűlésének. 1878 óta évtizedeken át a Pápai Izraelita Iparosok Gyámolító Egyesületének, emellett a Rozália Franciska magánalapítványi női kórháznak is orvosa volt. Az 1890. október 23-án alakult Veszprémvármegyei Orvos Szövetség alelnökévé választotta. 1893-ban a Jókai Kör alapító tagja, az alapszabályt előkészítő bizottság, majd a megválasztott igazgatótanács tagja.¹⁰⁷ 1904 szeptember elején részt vett a Siófokon tartott országos orvoskongresszuson. 1914. augusztus–szeptember folyamán az Irgalmasrend Kórházában vöröskeresztes tanfolyamot szervezett ápolónők képzésére. Munkatársa volt a Pápai Lapoknak, amelybe számos egészségügyi ismeretterjesztő cikket írt. Részt vett az 1905-ben megjelent városmonográfia munkálataiban is. 1877. december 20-án eljegyezte Lázár József lányát, Emmát, akit 1878 augusztusában feleségül is vett. Felnőttkort megélt gyermekeik: Dolóra (1903-ban Révész Arnold pápai mérnök jegyezte el, majd vette feleségül), Angéla (1911-ben dr. Friedler Ernő, Bazin város főor-

¹⁰² N. N.: 40 éves találkozó. = DPL 17 (1906) 38. sz. (szeptember 23.) 656.

¹⁰³ Sz.: Dr. Kövi József temetése. = PL 45 (1918) 4. sz. (január 27.) 2.

¹⁰⁴ N. N.: Dr. Kövi József. [Nekrológ.] = PK 38 (1918) 3. sz. (január 20.) 3.

¹⁰⁵ N. N.: Felhívás a pápai (ihászi) honvédszobor ügyében. = PL 16 (1889) 13. sz. (március 31.) 49.

¹⁰⁶ BÁNDI 1996. 205.

¹⁰⁷ Alapító és igazgatótanács tagaságáról: HUSZÁR 1993. 79., 81.

vosa jegyezte, majd vette el) és Arisztid banktisztviselő. (Dr. Kövi Arisztid 1931-ben a Magyar Általános és Hitelbank igazgatója volt). 1918. január 19-én a városi képviselőtestület közgyűlésén Csoknyay Károly városi főjegyző emlékezett meg közéleti tevékenységéről; a város érdemeit jegyzőkönyvileg örökítette meg. Az 1918. április 6-án tartott ülésen özvegyének 400 korona évi kegydíjat állapították meg, miután Gyurácz Ferenc ismételten méltatta érdemeit. (A határozatot jellemző módon néhány képviselő megfellebbezte.) A pápai Kölcsey Ferenc Szabadkőműves Páholy tagja. I. fok 1875. május 19., II. fok 1878. december 26. Tisztségei: helyettes főmester 1886, a Pénzügyi Bizottság tagja 1886. Műve: *Emlékbeszéd Pserhofer Sámuel fölött*. Pápa, 1879.

P. SZABÓ Károly a református gimnázium tanára. 1836. december 2-án Szabó István gazdatiszt fiaként Pusztaszentkereszt (Bars vm.) született, 1895. október 29-én Pápán hunyt el. 1846-tól a pápai református kollégiumban (közben 1848–1850-ben Léván) tanult, 1854–1857 között a pápai teológiát végezte. 1858-tól 37 évig magyar nyelvet és irodalmat tanított a pápai református gimnáziumban.¹⁰⁸ 1874. május 3-tól 1876. szeptember 30-ig a *Pápai Lapok* szerkesztője és tulajdonosa. Emellett 1884–1886 között Szokoly Ignác ügyvéddel közösen szerkesztette az *Önkénytes Tüzoltó* c. szaklapot.¹⁰⁹ Munkatársa volt a *Protestáns Egyházi és Iskolai Lapnak* és a *Vasárnapi Ujságnak* és a *Sárospataki Füzeteknek* is.¹¹⁰ 1865-ben vette fel a P. (Pápai) előnevet. Újságírói álnevei: Károlyi, Pápai Emil, Omikron, Pápai, Szentkirályi.¹¹¹ 1878–1887 és 1893–1895 között a Pápai Önkéntes Tüzoltó Testület (1871) elnöke, 1893-tól haláláig a Veszprémvármegyei Tüzoltószövetség tagja volt.¹¹² A győri Kisfaludy Sándor Szabadkőműves Páholy tagja: I fok 1874. július 7., II–III. fok 1874. december 13. A pápai Kölcsey Ferenc Szabadkőműves Páholy alapító tagja. Tisztségei: főmester: 1878–1879., helyettes mester 1879–1880, titkár 1880–1884, 1886; könyv- és levéltárnok 1886, a Belügyi Bizottság tagja 1886. Művei: *Mándi Márton István a helvét hitvallásuk pápai főiskolájának alapítója, s ugyanott a bölcsészet és mennyiségtannak 44 évig rendes tanára*. [Életrajzi monográfia.] Pápa, 1860., *Költészettan*. Tanodai s magán használatra. Pápa, 1863. (2. átdolgo-

¹⁰⁸ KIS 1895. 278.

¹⁰⁹ HUDI-MEZEI 2004. 62–63.

¹¹⁰ ARATÓ 1993. 22.

¹¹¹ ARATÓ 1993. 29., SZINNYEI 1909. XIII. 241–242.

¹¹² HUDI-MEZEI 2004. 124.

zott kiadás, Pápa, 1867., 3. kiadás, Pápa, 1884.), *Magyar nemzeti irodalomtörténet tankönyve*. Pápa, 1866. (2. átdolgozott kiadás, 1887.), *A bölcsészet elemei*. 1–2. rész. Pápa, 1872. (2. átdolgozott kiadás, Pápa, 1880., 3. kiadás, Pápa, 1890.), *A dunántuli kerületi tűzoltószövetség statisztikája*. [Három évből egy-egy füzet.] Pápa, 1881., 1883., 1885.,

PSERHOFER (PSCHERHOFER) Sámuel dr. orvos, Pápa város tiszti orvosa. 1801-ben született Neszmélyen (Komárom vm.). Az orvosi fakultást Bécsben végezte. 1831-ben avatták orvosdoktorrá. 1844-től a pápai református kollégium orvosi teendőit is ellátta.¹¹³ 1878. június 8-án kelt levelében egészségének megrendülése miatt mondott le városi tiszti főorvosi tisztségéről.¹¹⁴ Több évtizedes lelkiismeretes munkásságáért arany érdemkeresztel tüntették ki. Pápán hunyt el 1879. február 5-én. Az Izraelita Magyar Egylet (1861) tagja és előadója volt.¹¹⁵ A pápai Kölcsey Ferenc Szabadkőműves Páholy tagja. Belépésekor 76 éves, a páholy legidősebb tagja. I. fok. 1875. július 20. Munkatársa volt a Löw Lipót szerkesztette első magyar nyelvű *A Magyar Zsinagóga* c. zsidó folyóiratnak (1847) és a *Zeitschrift für Natur- und Heilkunden*ak. Fő Művei: *Dissertatio inaug. medica de morbo cereali*. Vindibonae, 1831., *Ueber die theoretische u. praktische Beziehung zwischen Religion und Medicin*. Pápa, 1841.¹¹⁶

RIEDT Károly kiscelli lakos, a kiscelli Takarékpénztár főkönyvelője, 1880-tól a pápai páholy tagja. Tisztségei: szertartásmester 1886, a Pénzügyi Bizottság tagja 1886. A helyi közéletben aktív szerepet játszott. Elnöke volt a kiscelli Férfi Dalkörnek (1895)¹¹⁷, tagja a Magyar Protestáns Irodalmi Társaságnak. Részt vett annak 1897. június 18–19-én Pápán tartott első vidéki vándorgyűlésén is.¹¹⁸ Feleségével, majd 1896-tól Olga lányával rendszeresen részt vett a pápai Griff fogadó nagytermében tartott bálakon. István fia a pápai református gimnáziumban tanult, 1895-ben VII. osztályos volt, a gimnázium tornaünnepélyén magasugrásban 2. helyezést ért el. Károly

¹¹³ KRÁNITZ 2001. 140–141., 144.

¹¹⁴ N. N.: Pserhofer Sámuel úr... = PL 5 (1878) 24. sz. (június 16.) 101.

¹¹⁵ VENETIANER 1986. 256–257.

¹¹⁶ SZINNYEI 1906. XI. 201. Szinnyi a születési évét hibásan 1802-ben adta meg. Vö. DÖRNYEI 2010. 137.

¹¹⁷ N. N.: Mulatság Kis-Czellben. = PK 5 (1895) 7. sz. (február 10.) 6.

¹¹⁸ N. N.: A Magyar Protestáns Irodalmi Társaság gyűlése. = DPL 8 (1897) 21. sz. (május 23.) 325–338.

fia 1897-ben részt vett a nemesdömölki evangélikus templom újjáépítésére szervezett jótékony bál szervezésében. Karrierjét 1899-ben derékba törte a Kisczelli Takarékpénztár csődje, amely az 537.000 forintos hiány miatt következett be.¹¹⁹

SALCZER Ignác városi fogyasztási adóhivatali tisztviselő. 1844 körül született. 1865 tájától a városi adóigazgatásban dolgozott. Pápa városa a kezdeményezésére vette házi kezelésbe a fogyasztási adókat és vámokat, amellyel 20–30 ezer forint éves jövedelemre tett szert. 1900-ban Brunner Sándor fogyasztási adóhivatali pénztáros kisebb összeget sikkasztott, ennek ürügyén Salczert, a fogyasztási adóhivatal igazgatóját hivatalától megfosztották.¹²⁰ Bár a határozat ellen fellebbezett, később fellebbezését végkielégítés fejében visszavonta és kilenc tagú családjával Budapestre költözött.¹²¹ Ezután már nem tartott kapcsolatot a várossal. A pápai Kölcsey Ferenc Szabadkőműves Páholy tagja. I. fok 1878. február 7., II–III. fok 1878. december 26. Tisztségei: már jegyzőként szerepel 1875. március 25-én (!), az alapszabály megalkotásakor, II. felügyelő 1879–1880, kincstárnok 1886, a Pénzügyi Bizottság tagja 1886.

VELSZ Emil ügyvéd. Pápán született 1847 körül. Édesapja Velsz Károly evangélikus bábsütőmester volt.¹²² Az elemi iskolát helyben végezte, majd 1857. október 13-án beiratkozott a pápai református gimnázium első osztályába.¹²³ A gimnázium elvégzése után jogot tanult és köz- és váltóügyvédi oklevelet szerzett. 1871-ben már praktizált. Az 1871. április 16-án alakult önkéntes tűzoltóegylet aljegyzőjévé választotta.¹²⁴ 1875. július 3-án vette feleségül Sággy Mária kamondi (Vas vm.) lakost. 1873-ban részt vett a Szöllősi József indította első pápai hírlap, az 1873. november 15. és 1874. február 1. között 12 alkalommal maximálisan 400 példányban megjelenő *Pápa és Bakonyvidéke* hetilap szerkesztésében, illetve írásában.¹²⁵ 1878.

¹¹⁹ N. N.: Vidéki takarékpénztárak. = PU 1 (1899) 6. sz. (február 12.) 5.

¹²⁰ N. N.: A regále bizottság ítélete. = PK 10 (1900) 30. sz. (július 29.) 2.

¹²¹ N. N.: Hírek. = PK 10 (1900) 35. sz. (szeptember 2.) 4–5.

¹²² KÖBLÖS 2006. 682.

¹²³ KÖBLÖS 2006. 705. 1857 őszén 10 évesnek írták.

¹²⁴ HUDI-MEZEI 2004. 58.

¹²⁵ ARATÓ 1993. 18–20.

november elején elköltözött Pápáról.¹²⁶ A győri Kisfaludy Sándor Szabadkőműves Páholy tagja: I. fok 1875. február 2., II. fok 1875. augusztus 7. A pápai Kölcsey Ferenc Szabadkőműves Páholy alapító tagja. 1882. január 16-án azt jelentik, hogy 4 éve kilépett.

VOYTA Adolf építész, számos középület, magánépület tervezője. Pápán született 1834. október 25-én. Édesanyja, Velsz Anna a szülés utáni negyednapon, október 29-én meghalt. 1836-ban édesapja újra házasodott, Holczheimer szombathelyi ácsmester Erzsébet lányát vette el, aki szeretettel nevelte. Az elemi iskolát és az algimnáziumot Pápán végezte, az V. osztályt 1847 októberétől Győrben járta.¹²⁷ Előbb Hölzel József szombathelyi építésznél, majd a bécsi politechnikumban tanult építészetet. 1857-ben a linzi vasútvonal építésénél mérnök, majd Angliában dolgozott. 1860-ban tért haza. Többször járt Nyugat-Európában. Tanulmányútjait gondosan megtervezte, fennmaradt levelei arról tanúskodnak, hogy a külföldi szabadkőműves páholyok fölkeresését is fontosnak tartotta. Az 1870-es évek végén Párizsban és Londonban is megfordult.¹²⁸ Építészként színházak tervezésével vált országszerte ismertté és keresetté. Tervei szerint épült a pápai (1881), a zombori (1882), a szatmári (1892), a nyitrai (1883), a munkácsi (1899) színház, elképzelései szerint alakították át a győri színház nézőterét (1882). A pápai állandó színház igazgatói teendőit is ellátta, részt vett a Színházi Rendszabály (1883) kidolgozásában. Várostervezési, városépítési nézeteit az árvíz után újjáépülő Szeged kapcsán fejtette ki a Szegedi Napló hasábjain. Az 1890-es években a tervei szerint angol gót stílusban épült fel a pettendi (Fejér vm.) Luczenbacher-kastély, 1887-től eklektikus stílusban alakította át a devecseri Esterházy-kastélyt. A Pápai Ismeretterjesztő Együletben számos előadást tartott. Kezdetől belső munkatársa volt a Pápai Lapoknak. Rendszeres támogatta a rajziskolát és a koldusok segélyezésére fölállított pénzalapot. Városi képviselőként lemondásáig, 1893-ig tevékenykedett, az Építészeti és Szépítő Bizottságnak és az Egészségügyi Szakbi-

¹²⁶ A sajtónyilvánosságot felhasználva búcsúzott a várostól, barátaitól és ismerőseitől. Velsz Emil: Tekintetes szerkesztő úr. = PL 5 (1878) 44. sz. (november 3.) 181.

¹²⁷ HUDI 2001. 19.

¹²⁸ Londoni úti élményeiről: VOYTA 1880.

zottságnak is hosszú ideig tagja volt.¹²⁹ 1892. február 19-én tagja volt annak a Martonfalvay Elek helyettes polgármester vezette küldöttségnek, amely Pápa város díszpolgári oklevelét adta át Budapesten Vaszary Kolos hercegprímásnak, régi barátjának.¹³⁰ 1893 végén költözött Budapestre, de szakmai kapcsolata a várossal később is megmaradt. 1911-ben például ő javította meg a városi színház fűtési rendszerét. Budapesten hunyt el 1923-ban. Az 1874. november 21-én alakult tűzoltóegylet főszertárnokává választotta.¹³¹ Az 1875 tavaszán alakult Kertészeti Társulatban az iparnövényzeti szakosztályban tevékenykedett, sikerrel szerepelt az egylet kiállításain.¹³² 1877-ben a Pápa határában lévő kishantai birtokán számos szőlőfajtát telepített, a kiállításokon szép eredményeket ért el. 1877. február 28-án a Pápai Népbank igazgatósági tagjává választották.¹³³ 1878-ban már a bank igazgatója volt, részt vett a tisztviselők egyikének-másikának gondatlansága miatt csődbe ment bank likvidálásában.¹³⁴ 1879-ben feleségével együtt alapító tagja a Veres Kereszt Egyletnek. 1892–1893-ban, a város utcáinak, járdáinak aszfaltozásakor a Magyar Asphalt Részvénytársaság budapesti cég pápai megbízottja volt, a cég számára magánszemélyektől gyűjtött megrendeléseket kapubejárók, udvarok, raktárak és más helyiségek aszfaltozására. A győri Kisfaludy Sándor Szabadkőműves Páholy tagja: I fok 1874. december 13., II. fok 1875. január 14., III. fok 1875. február 2. A pápai Kölcsey Ferenc Szabadkőműves Páholy alapító tagja. Tisztségei: főmester 1879–1880, 1880–1881, első felügyelő 1886, a Külügyi Bizottság tagja 1886. 1879. június 17-én a páholy összejövetelén felolvasást tartott a szabadkőművesség lényegéről és „létfogáról”. Művei: *Életrajzom*. Kézirat. VeML PL XIII. 38. A Woita család iratai 1833–1944. Gépelt változata 1–12. oldalas, 1857-ig, a linzi vasútépítésig készült el.

WAJDITS Károly könyvkereskedő. Könyvkereskedése a pápai megyeházzal szemben volt. 1845 körül született, 1942. március 6-án, 97 évesen hunyt el

¹²⁹ Már az 1878. július 21-i városi képviselőválasztásokon sikeresen szerepelt: a III. kerület képviselőjeként bekerült a képviselőtestületbe, melynek 1893-ig folyamatosan tagja volt. N. N.: Városi közgyűlés 1878. július 24-én. = PL 5 (1878) 30. sz. (július 28.) 124.

¹³⁰ N. N.: Pápa város a hercegprímásnál. = EV 14 (1892) 15. sz. (február 18.) 3.

¹³¹ Tűzoltó egyletünk. = PL 1 (1874) 31. sz. (november 28.) 288.

¹³² A pápai kertészeti társulat... = PL 2 (1875) 18. sz. (május 1.) 160.

¹³³ N. N.: A „Veszprém” legutóbbi számában... = PL 4 (1877) 11. sz. március 17. 42.

¹³⁴ N. N.: A népbank liquidálása... = PL 5 (1878) 15. sz. (április 14.) 65.

Budapesten.¹³⁵ Halála az idősebb nemzedék tagjai körében keltett mély részvétet, akik „kedves egyéniségét nagyon jól ismerték”. Nagykanizsáról származott, ahol édesapjának, Wajdits Jánosnak könyvkereskedése és nyomdája volt, így a szakmai ismereteket tőle tanulta.¹³⁶ Pápán 1873-ban telepedett le és nyitott könyvkereskedést.¹³⁷ 1875-ben könyvek (albumok, díszművek, képes könyvek, naptárak, imakönyvek, stb.), írószerek, levél-papírok, rajzeszközök, földgömbök, lámpaernyők forgalmazásával is foglalkozott. Magáról azt állította, hogy az összes európai könyvkereskedéssel olyan előnyös összeköttetésben van, hogy képes az irodalom és művészet „termékeit ép úgy az eredeti bolti áron kiszolgáltatni, mint bármelyik fővárosi könyvtár”.¹³⁸ 1874-től 1894 végéig a *Pápai Lapok* kiadója és tulajdonosa volt.¹³⁹ Vállalkozása mindvégig nyereségesnek bizonyult. 1916 augusztusában könyvkereskedői üzletét átadta Gigler Bélának. Valószínűleg ezután költözött a lányához a fővárosba. 90. születésnapjáról a pápai sajtó is megemlékezett.¹⁴⁰ Az 1892-ban létesített Pápai Kád- és Gőzfürdő Rt. egyik alapítója, alelnöke, az első években a fürdő bérlője. Pápai Uszoda Rt. alapítója és pénztárosa a cég felszámolásáig, 1913-ig. (Az uszoda a városmalom mellett működött, 1893 júniusában nyitotta meg.) 1915. február 28-án a Pápai Takarékpénztár igazgatósági tagjává választották. A győri kereskedelmi és iparkamara tagja volt. A Pápai Polgári Kör elnöke (1880¹⁴¹, 1887–1898), választmányának tagja (1907). A városi képviselőtestület tagja volt. (1895). A város kulturális közéletében aktívan tevékenykedő Ilona lánya 1912. június 10-én ment férjhez Liebmann (később: Latky) Emil magyar királyi posta- és távirótitkárhoz. 1942-ben Ilona lánya (dr. Latky Emilné), továbbá veje, valamint fia, Vas Károly gyászolta. A győri Kisfaludy Sándor Szabadkőműves Páholy tagja: I fok 1875. február 2., II–III. fok 1875. február 24. A pápai Kölcsey Ferenc Szabadkőműves Páholy alapító tagja. Tisztségei: kincstárnok: 1878–1879, 1879–1880. 1880-tól az Esterházy

¹³⁵ R. I. P.: Gyászbesz. = PH 1942. 12. sz. (március 21.) 4., R. i. p.: Halálozás. = PV 39 (1942) 11. sz. (március 15.) 3.

¹³⁶ ARATÓ 1993. 19.

¹³⁷ Az üzlet nyitására: SZEGLETI 1978. 17., N. N.: Huszonöt éves jubileum. = PK 8 (1898) 32. sz. (augusztus 7.) 5.

¹³⁸ Wajdits Károly: Karácsonyi és újévi ajándékul. [Reklámhirdetés.] = PL 2 (1875) 51. sz. (december 19.) 423.

¹³⁹ ARATÓ 1993. 22.

¹⁴⁰ N. N.: Wajdits bácsi 90 éves. = PH 33 (1936) 4. sz. (január 25.) 3.

¹⁴¹ ARATÓ 1993. 56.

uradalommal és a bencés gimnáziummal fennálló üzleti kapcsolatai miatt a páholyt nem látogatta.

WIESNER Rajmund az ajkai kőszénbánya főmérnöke, bányaigazgató, Ajka első ismert díszpolgára. 1843. augusztus 7-én született, 1900. május 20-án Pécsen hunyt el. A selmecbányai bányászati akadémia elvégzése után csehországi szénbányákban mérnökösödött. 1871-ben került Ajkára, s kezdte meg az ajkacsingervölgyi szénbányászat irányítását. 1877-ben a 400 munkást foglalkoztató üzemet 3 segédttel irányította, mintegy 400 ezer métermázsza barnaszenet termeltek. A munkások átlagosan napi egy forintot kerestek. A szenet 7 km hosszú iparvágányon 2 mozdony segítségével szállították az ajkai állomásra.¹⁴² A munkások a kolónián épült emeletes házakban ingyen lakást, tüzelőt kaptak, gyermekeik a bánya által 1875-ben épített iskolába jártak, oktatásuk ingyenes volt.¹⁴³ Az iparvállalat fölvirágztatásáért Ajka képviselőtestülete 1883. február 19-én díszpolgárra választotta.¹⁴⁴ Ajkát követően a bécsi központi bányaigazgatóságon dolgozott. 1891-től haláláig a pécsi bányaigazgatóság igazgatója volt. Pécsen bányászati iskolát szervezett. 1896-ben a Ferenc József-rend lovagkeresztjével tüntették ki.¹⁴⁵ 1880. március 24-től a pápai páholy tagja. Felvétele után azonnal kérték, hogy a II–III. fokba két heti időközökkel felemelhessék. Tisztségei: a Belügyi Bizottság tagja 1886. Déry Károly nekrológiájában a következőket írta róla: „Pápa városában, de az országban elszórva is élnek me is azon ideális szövetség tagjai, kikhez Wiesner csatlakozott és kikhez hű maradt halálig.”

¹⁴² Magyar bánya-kalauz 2 (1888) 27–28.

¹⁴³ SZÁM 1877.

¹⁴⁴ TILHOF 2009. 93., 101., TILHOF 2008. 181.

¹⁴⁵ Magyar bánya-kalauz 3 (1892) 28–29., DÉRY Károly: Wiesner Rajmár. = Bányászati és Kohászati Lapok 33 (1900) 1. sz. 173–174.

IV.

A szabadkőműves páholy fontosabb iratai

*A szövegközlésnél a páholyok írásos gyakorlatánál annyiban tértünk el, hogy a szavak helyettesítésére használt szimbolikus jeleket feloldottuk. A páholyt □ jelölték, a tag (testvér) jelölése: * — A szabadkőműves páholyok önálló időszámítást használtak oly módon, hogy a Gergely-naptár-i dátumhoz 4000-et hozzáadtak, így 1875 helyett pl. 5875-öt írtak. — A szövegek több egyéni helyesírást tükröznek, ezért azokat a mai helyesírási elveknek megfelelően egységesen írtuk át. Az esetleges kiegészítést [] jelöltük.*

1.

Pápa, 1875. március 25.

A Magyarországi Jánosrendű Nagypáholy védelme alatt álló pápai Kölcsey Ferenc Szabadkőműves Páholy alapszabályai

1. A páholy célja.

A humanitás előmozdítása és ápolása.

2. Eszközök.

A kitűzött célhoz vezető eszköz nagyrészen az építészettől kölcsönzött jelképes szertartásokon kívül a kölcsönös oktatás az emberiség legfontosabb értékei felől; az önismeretre való buzdítás élőszó és jelképek által, a felebaráti szeretet gyakorlása.

3. A páholy tagjai.

A páholy tagja lehet minden feddhetetlen jellemű betűletes, önálló egyén, ki a páholy által a felvételre érdemesnek találta.

4. A tagok kötelességei.

a. A páholy minden tagja köteles arra törekedni, hogy minden ember jó polgár, szeretetteljes családapa, és szívélyes szomszéd legyen, továbbá oda igyekezni, hogy szűkölködő embertársainak minden kitelhető módon segélyre legyen, hogy saját szenvedélyeit fékezze, s hogy mások hibáit szeretetteljes rábeszélés által megjavítsa.

b. Valamint minden szabadkőműves, úgy ezen páholy tagjai is kötelesek az állam békés alattvalói lenni, királyuk és hazájuk iránt hűséggel és igazszívű-

séggel viseltetni, a rájuk eső államterheket készséggel viselni és veszély idején a királyért és hazáért vagyonukat és vérüket áldozni.

c. A páholy minden tagja köteles az ország törvényeit és a kormány rendeleteit megtartani és azon lenni, hogy azok mások által is megtartassanak.

d. Minden tag köteles saját körében oda működni, hogy a hazában élő különféle vallásfelekezetekhez vagy nemzetiségekhez tartozó honpolgárok egymást kölcsönösen becsüljék, és tiszteljék, s a közös hazát szeressék, s annak boldogítására egyesüljenek.

e. Minden tag köteles a páholy ülésein megjelenni s ott magát illedelmesen viselni, s a főmesternek amennyiben rendeletei az erkölcsiség és a hazai törvényekkel összeütközésbe nem jönnek, engedelmeskedni.

f. Végül minden tag köteles a páholyban közakarattal meghatározandó havi díjt pontosan megfizetni.

5. A tagok jogai.

A páholy minden tagjának joga van az üléseken megjelenni, ott a fennforgó tárgyakhoz az ügyrend szabályai szerint szólni, és szavazni.

6. A páholy tisztikara.

Egy főmester, két felügyelő, egy jegyző és egy pénztárnokból áll.

7. A főmester.

Ki a páholy tagjai által évenként választatik, képviseli a páholyt hatóságok és harmadik személyek irányában, az üléseken elnököl és vezeti a tanácskozást; felelős a páholy működéséről úgy a kormány, valamint a nagypáholy irányában; a többi tisztviselők teendőit az ügyrend határozza meg.

8. Az ülésekről.

A páholy az ügyrendben meghatározott napokon saját helyiségében ülést tart, melyen a napirendre kitűzött ügyek tárgyaltnak. Csupán valódi törvényes páholy tagjának szabad ezen üléseken megjelenni, melyekben vallási és politikai kérdések felett vitatkozni nem szabad. Azon szabadkőművestől, ki az alapszabály ezen pontját meg nem tartja, a főmester köteles a szót megvonni, és szükség esetén őt a páholyból kiutasítani.

9. *A páholy viszonya a nagypáholy- és kormányhoz.*

A páholy köteles a Magyarországi Jánosrendű Nagypáholy rendeleteit teljesíteni, s aziránti kötelességeinek eleget tenni; tartozik továbbá minden év július havában a tisztikar és tagok névsorát a nagypáholynak benyújtani, ez pedig köteles a páholy főmesterének nevét a magyar királyi belügyminiszternek bejelenteni.

10. *A páholy feloszlásáról.*

A páholy feloszlása csakis az általános szabadkőműves szokások megtartása mellett történik meg. Végleges feloszlás esetén a páholy vagyona jótékony célra fordítandó, az ebbéli határozat azonban végrehajtás előtt a nagypáholynak, s ezáltal a magyar királyi belügyminiszternek bejelentendő.

Pápa, 1875. március hó 25-ikén.¹⁴⁶

Karcsay Rezső s. k.
elnök

Salczer Ignácz s. k.
jegyző

FORRÁS: MOL P 1081. Ad 1172/1875. sz. *A pápai Kölcsey Ferenc Szabadkőműves Páholy alapszabályai. Eredeti, hiteles.*

2.

Pápa, 1875. május 1.

A Pápai Lapok Egy év után c. vezércikke

Magában ugyan jelentéktelen, de reánk és városunk szellemi életére nézve mégis fontos időponthoz értünk május elsejével. A Pápai Lapok már egy évi pályát futottak.

Midőn egy évvel ezelőtt a lap megindítását, barátaink és ismerőseink buzdítására, szíves támogatásával, hosszas tűnődés után elhatároztuk: nagyon éreztük mi egy lapszerkesztés és -kiadás nehézségeit. Éreztük először is maga a lapszerkesztés tekintetében, hogy vajjon képesek leszünk-e tisztelt olvasóink válogató igényeit, ha nem is mindég, de többször eltalálni és kielégíteni, hogy ekép[p]en fognak-e munkatársaink isoly buzgalommal kitartani, mint amily hévvel karolják fel a megindítást? De éreztük különösen az előfizető közön-

¹⁴⁶ Az alapszabály datálásánál kivételesen a Gergely-naptár szerinti évet alkalmazták.

ség tekintetéből, hogy vajjon felfogja-e ez karolni egy helyi lap és vele várunk s vidéke szellemi ügyét és érdekeit, és így anyagi erővel pártolja-e majd annyira, hogy a lap fen[n]állhasson? A tövisek csakugyan nem hiányoztak; mert mindenki ízlésének, s követelésének megfelelni lehetetlen.

Az első a próbaév volt. Reményünk nem szégyenült meg sem a munkatársak szellemi, sem az előfizető közönség anyagi támogatását illetőleg. Igaz ugyan, hogy az anyagi pártolás csakis a lap fen[n]állhatását biztosítja. De ez most, midőn a mi kitűzött célunk csakis a közügynek, városunk szellemi súlya és értéke emelésének szolgálni volt. És ha a t. közönség továbbra sem vonja meg e laptól bizalmát: úgy igyekezetünk is nem szállni, sőt folyton növekedni fog.

Ma már az irodalom, s különösen a lapirodalom nem egyedül a főváros kizárólagos tulajdona; ma már hazánknak minden jóra való városa bir saját lapjával, mely kielégíteni törekszik közvetlen irodalmi működés által azon szellemi szükségleteket, melyekkel mindegyik bír, különleges voltánál fogva, – amelyeket számba nem venni vagy ép[p]en szándékosan mellőzni, a közműveltség emelkedése és terjedésének akadályozása nélkül nem lehet.

A fővárosi központi lapoknak egyes társadalmi, helyi kérdéseket fölvetni, vagy ép[p]en fontosságát fejtegetni és indokolni, általános jellemők nem engedni, s a helyi társadalmi viszonyok természete lehetleníti¹⁴⁷. Ha ily társadalmi ügyeink és kérdéseink célirányos megoldását a központi lapok közleményei és fejtegetéseitől várnök: akkor még ugyancsak soká kellene várakozni társadalmunknak korszerű rendezésére. Ami pedig hogy szükséges, lapunk is időnként rámutat a teendőkre.

A különböző vidékek s helyiségek társadalmi kérdéseinek megvitatása, s ennél fogva igényeiknek helyes úton kielégítése teszi szükségessé a vidéki helyi lapokat. *És a társadalom erkölcsi irányának szolgálva; egészséges közszellemet teremteni akarva; minden szépet, jót s szükségeset lelkesen fölkarolva; a tudományos ismereteknek népszerű előadása által az értelmi műveltséget terjesztve; ép[p] ez által az irodalom iránti érdekeltséget kitartó nemes izgatással felköltve és ébrentartva; és végre a népoktatás mozzanatait figyelemmel kísérve; semmiféle tekintélytől vissza nem riadva, a mulasztást, hanyagságot, előítéletes ostobaságot, nevetséges magánérdekek föltolását megrovás nélkül nem hagyva jelennek meg e vidéki lapok, s működésük súlypontját egyedül az emberi humanizmus és a szellemi fölvilágosodás magasztos*

¹⁴⁷ értsd: lehetetlenné teszi

érdekeire helyezik: akkor betöltötték hivatásukat, megfeleltek a kellő várakozásnak.

Hogy a vidéki lapoknak emez általános vonásokban rajzolt feladatát mennyiben közelítették meg a Pápai lapok, megítélni t. olvasóinkra bizzuk. Magunk részéről határozottan kijelentjük, hogy eme *hivatást átértettük és megközelíteni törekedtünk*. E részben pedig, a társadalmi közügynek szolgálatában már „et voluisse sat est”. Előttünk és működésünkben határozó és szabályozó nem egyesek tetszelgése, *szeszélyes ötletei* és különleges ízlése volt, hanem a vidéki hírlapirodalom általános követelése¹⁴⁸, *városunk és vidékünk közérdeke*.

Igaz, hogy célunktól még messze vagyunk; de ennek oka nemcsak emberi közös gyarlóságunkban van, hanem egyfelől lapunknak úttörő pályafutásában, másfelől az egyévi időköz rövidségében. Mindenesetre többet tehattünk volna, s [a] jövőben többet tehetünk, ha városunk nagyszámú, s kitűnő értelmisége szellemileg is közreműködik a helyi lapnak fennmaradásában.

Ezen évforduló a Pápai Lapoknak *valóban örömnépe*. Megmutatták dunántúli laptársainak, hogy köztök *megállani* bírnak, hogy a társadalom mozgató eszméit felfogták és mellettök komolyan tudnak küzdeni; viszont azt is, hogy városunk és vidéke is halad a korszellemmel és a most már szükségesnek ismert helyi lap létezését, legalább a kiadói és nyomdai költségek fedezésével, gyámolítja. – A megkezdett és törött úton haladunk ezután is előre, munkálva városunk és vidéke javára, társadalmunk üdvére, a fölvilágosítás s művelődés érdekében, – nem hagyva magunkat azoknak a söröskancsók mellett huhogása által eltérít[t]etni kitűzött célunktól, s választott eszközeinktől, akik jobbat teremteni nem tudnak.

P. Szabó Károl[y]¹⁴⁹

FORRÁS: P. Szabó Károl[y]: *Egy év után.* = PL 2 (1875) 18. sz. (május 1.) 155–156.

¹⁴⁸ értsd: követelménye

¹⁴⁹ A szerző minden írását P. Szabó Károl formában jegyezte.

3.

Pápa, 1875. augusztus 7.
A pápai szabadkőműves páholy értekezletének
jegyzőkönyve

Munkatábla¹⁵⁰

5875. aug. 7-én tartott legénymunkáról¹⁵¹.

Jelenlevők: Antal, Szabó, Vajdits és Voyta testvérek. Velsz testvér megjelent a vesztet[t] léptek csarnokában.¹⁵²

A munka¹⁵³ megnyitván. Szabó testvér előadja, hogy Velsz testvér bérfelemelése¹⁵⁴ a mai napra van kitűzve.

A golyózás¹⁵⁵ megejtetvén, az fényesen világított. Ezek után Velsz Emil szertartásszerűen a legényfokba felvétel.

Voyta Adolf testvér indítványozza, hogy a legény munkatáblák most és jövőre mindig az illető munkában hitelesíttes[s]ék. Elfogadtatott.

Özvegypersely¹⁵⁶ köröztetvén, egybegyűlt 1 téglá 94 kavics.¹⁵⁷

Antal Gábor s. k.
főmester

Voyta Adolf s. k.
helyettes titkár

FORRÁS: MOL P 1134. 17. cs. 7. t. 17. A pápai Kölcsey Ferenc Páholy ülésének jegyzőkönyve. Pápa, 1875. augusztus 7. Eredeti, hiteles.

4.

Pápa, 1875. december 3.
A pápai Kölcsey Ferenc Szabadkőműves Páholy házirendje

Miután a j. és t. Kölcsey Ferencz páholy a nagypáholy alkotmányának III. részét saját házirendjeként elfogadta, itt csak azon módosítások állít[t]atnak egybe, melyeket e páholy saját körülményei miatt szükségesnek tartott.

¹⁵⁰ munkatábla = jegyzőkönyv

¹⁵¹ legénymunka = legényavató ülés

¹⁵² vesztett léptek csarnoka = a páholy szentélye

¹⁵³ munka = ülés

¹⁵⁴ bérfelemelése = előléptetése, magasabb fokba emelése

¹⁵⁵ golyózás = szavazás

¹⁵⁶ özvegypersely = segélyezés

¹⁵⁷ 1 téglá 94 kavics = 1 forint 94 fillér

A. A páholy munkarendje.

164. §-hoz: Egy és ugyanazon tárgyhoz egy testvér csak kétszer szólhat.

B. A páholytagságról.

174. §-hoz: A páholy minden tagjának köteletségében áll tehetsége és befolyásához mérten a k. m. gyakorolni, emiatt minden tagjának erkölcsi köteletségévé tétetik:

1. A páholy munkák¹⁵⁸ rendes látogatása;
2. Azon törekvés, hogy a humanitás és felebaráti szeretet a profán világban is terjesztessék;
3. A szövetségnek használható tagok szerzése anélkül, hogy e tekintetben akár rábeszélés, akár egyébként pressio gyakoroltassék;
4. A fnt. kalapács ütésének¹⁵⁹ feltétlen engedelmesség;
5. A szövetség titkainak hű megőrzése;
6. Az anyagi kötelezettség pontos teljesítése;
7. A páholy vagy a szövetség ügyeinek a profán¹⁶⁰ világ előtti titokban tartása.

A rendes tagok jogosítványok fokuk minden munkáján jelen lenni s ott szavazat és indítványozási joggal bírnak. Jogosítványok továbbá saját fokuk munkatáblájába¹⁶¹ betekinteni s a könyvtárt használni.

A luftanok¹⁶² szintén rendes tagokul tekintetnek, azon kivétellel, hogy sem activ sem passiv választó képességgel nem bírnak, sem pedig anyagi megterheltségben nem részesíthetők.

*c. Béremelésről.*¹⁶³

212. §-hoz: Minden tanonc testvér 20 munka után bérfelémelésben részesíthető, úgy a legény testvér is 20 munka után a III. fokra emelhető.

Minden béremelésnél megkívántatik, hogy az illető testvér havi díjait pontosan lefizette legyen. Ezen szabálytól csak [a] következő okok miatt lehet eltérni:

1. A szövetség iránti kiváló érdemek,
2. Figyelemre méltó jótékonyság,

¹⁵⁸ a páholy munkák = a páholy ülései

¹⁵⁹ a fnt. kalapács ütésének = a főmester parancsának

¹⁶⁰ profán = nem szabadkőműves

¹⁶¹ munkatáblába = jegyzőkönyvbe

¹⁶² luftanok = tiszteletbeli tagok

¹⁶³ béremelés = magasabb fokba emelésről

3. Ha a páholy alkotmányszerű fennállásához a fokfelemelés okvetlenül szükséges.

C. Választó páholy.

235. §. helyett: A páholy tisztviselői: 1. főmester, 2. helyettes főmester, 3. I. Felügyelő, 4. II. felügyelő, 5. titkár, 6. szónok, 7. kincstárnok, 8. szertartásmester, 9. templomőr.

242. §-hoz folytatva: A megerősítésig az újon[nan] választott tisztviselők vezetik a páholy ügyeit.

D. A páholy tisztviselői.

268. §-hoz folytatva: Tartozik továbbá: az özvegyperselyt is kezelni.

E. A páholyvagyonról.

276. §. helyett: A díjak következőleg állapít[at]nak meg:

1. Felvételi 18 forint.
2. II. fokra emelés 5 forint.
3. III. fokra emelés 15 forint.

Ezen díjakban a ruházat és mesterokmány költségei is benn foglaltatnak.

4. A befogadási díj mindenkor az illető fok díjának felét képezi. Minthogy pedig az I. foknál a megállapított 18 forintból 8 forint a ruházatra, a III. foknál 5 forint a mesterokmány költségeire számít[at]atik, azon esetben az illető befogadandó testvér ruházat[al] vagy mesterokmánnyal már ellátva van, az I. foknál 5 (öt) forint, a III. [foknál] szintén 5 forint a befogadási díj. Kivételek csupán a páholy egyhangú határozata alapján engedélyezhetők.

5. A páholykiadások fedezésére havi 2 forint díj fizetendő.

H. A páholy bizottságairól.

Minden fontosabb tárgy, mielőtt nyílt páholyban tárgyalatnék, szakbizottságokban vitatik meg; ilyen szakbizottság három alakít[at]atik, úgymint:

1. belügyi,
2. külügyi,
3. pénzügyi.

A belügyi bizottság elnöke a II. felügyelő; ide tartozik minden belügyi, akár a szellemi tevékenység[re], akár a gazdaságra vonatkozzék. Ellenőrzi a páholyvagyon, s a felszerelést.

A külügyi bizottság elnöke az I. felügyelő; ide tartoznak a páholynak a profán világbani tevékenységére vonatkozó ügyek.

A pénzügyi bizottság elnökét maga választja. Ezen bizottság készíti az évi költségvetést, vizsgálja meg a kincstárnok számadását. Ellenőrzi a tagdíj befizetéseket, s tesz indítványt a hanyag fizetők iránt.

Véghatározat.

Ezen, a nagypáholy alkotmány III. részétől elütő határozatok egy évig, vagyis a János naptól János napig változatlanul maradnak, s az ezt megváltoztatni célzó indítvány mindenkor a választópáholyt közvetlen megelőző munkán tárgyalandó.

Pápa kel.[letén] 5875. december hó 3-án.

P. Szabó Károl s. k.
főmester

Antal Gábor s. k.
I. felügyelő
Herz Dávid s. k.
szónok

Voyta Adolf s. k.
II. felügyelő
Harmos Zoltán s. k.
titkár

FORRÁS: MOL P 1134. 17. cs. 7. t. A pápai Kölcsey Ferenc Páholy házirendje. Pápa, 1875. december 3. Eredeti, hiteles.

5.

Pápa, 1877. szeptember 29.

**A pápai Kölcsey Ferenc Szabadkőműves Páholy jelentése
a Magyarországi Jánosrendi Nagypáholynak**

Nagyt.[iszteletű] Nagymester!
Szeretett Testvérek!

A Magyarországi Jánosrendű Sz.[abad] K.[őműves] Nagypáholy főtisztikarának Budapest kel.[eltén] 5877. július 13-ikán kelt, 's hozzánk intézett tábláját a szünidők közbejötte miatt csak folyó hó 27-ikén tartott ülésünkben vehettük tárgyalás alá: miért is bocsánatot kell kérnünk az i.[gen] ér.[demes] főtisztikartól, hogy tiszteletteljes válaszunkkal ez ideig késtünk.¹⁶⁴

¹⁶⁴ A főpáholy 1877-ben az oltalma alatt lévő összes páholy körében felmérést készített, hogy a helyi viszonyokat megismerje. Vö. ARATÓ 1895. 87–89.

A nagyföntosságú táblára válaszunkat [a] következőkben van szerencsénk előadni.

Hogy páholyunk legközelebbi tisztújításánál az I. felügyelő a szónok helyettesül is megválasztatott, tévedésből történt, mit mai ülésünkben ezennel kiigazítottunk olykép[p], hogy szónokká páholyunk Vajdics Károly testvért választotta, ki ideigleneseb a kincstárnokságot is viszi; ezen intézkedés által eleget tett pháholyunk a rendtartás azon kívánalmának, hogy a páholy öt világossága külön személyek által legyen képviselve.

A főtisztikar táblájának többi része, melyben a nagypáholy tekintetbe véve azt, hogy páholyunk két év után is a kezdet nehézségeivel küzd, az anyai szeretet melegét visszatükröző szavakban, de komolyan felhív bennünket, hogy férfiasan fontoljuk meg, fennálhat-e páholyunk továbbra is a kedvező kilátás reményével: kínos benyomást tett [a] páholy minden tagjára. Hogy is ne kelnének fel fájó érzelmek akár egyesnél, akár testületnél akkor, midőn a létkérdése kerül szőnyegre? Kien ne venne erőt a megsemmisülés gondolatánál a lehangoltság érzülete?

Ily kedélyállapotban vizsgáltuk meg férfias komolysággal azon kérdéseket, melyeket nekünk a nagypáholy feltett és felelünk azokra férfias nyíltsággal.

1. Mi oka annak, hogy páholyunk mai nap is kezdet nehézségeivel küzd?

E bajnak többféle oka van, mellyek részint a helyi viszonyokból, részint a szabadkőmivesség természetéből, részint páholyunk tagjainak gondolkodásmódjából folynak.

Páholyunk megalakulása a tagok számát és gyakorlatlanságát tekintve kis-sé elhamarkodott volt, úgy hogy azon 8 tag között, kik a „Kölcsy Ferencz” páholyt alakították, már találkoztak olyanok, kik nem voltak valódi szabadkőmivesek. E körülmény a páholy azon tagjait, kik a kir.[ályi] művészetet valódi értelmében fogják fel, a legnagyobb óvatosságra ösztönözte a felvételleknél: minek folytán mindjárt a páholy megnyitása után 3 kereső, kik közül egy nálunk adta be kérvényét, kettő pedig a soproni testvéresüleléstől tetetett át hozzánk, elutasít[t]atott. Ez óvatosság nehézzé teszi a terjeszkedést, de határozottan állíthatjuk, hogy előnyére van az ügynek.

Nehézzé tették ránk nézve a fennállást és terjeszkedést az anyagi viszonyok is. Ugyanis 8 tag a páholyt megalapítván, annak első felszerelése 400 forintba, annak évi fen[n]tartása mintegy 150 forintba került és a 8 nagyon szerény vagyoni állású testvére kész volt e kiadások fedezésére. Csakhogy fájdalom, időközben 3 testvér oly vagyoni helyzetbe jutott, hogy nem járulhat

a terhek hordozásához, sőt, az egyik ez ideig a páholy és testvérek részéről 150 forint segélyben részesült.

Ily viszonyok megnehezíték a páholy helyiség fen[n]tartását, annnyival inkább, mert azon testvérünk szegényeett el, ki a helyiséget adta, ily alkalmas és olcsó helyet pedig eddig nem találtunk, minél fogva a befolyó jövedelmeket ideiglenesen az első felszerelés költségeiből fentmaradt adósságok törlesztésére láttuk legcélszerűbbnek fordítani.

Nagy nehézség továbbá a páholy felvirágzása előtt az, hogy a kir. művészet iránt ellenséges elemekkel vagyunk körülvéve. Városunk polgárságának nagy része a rendesen ultramontán¹⁶⁵ irányú plebánia vezetése és befolyása alatt áll, így több kísérlet után meggyőződünk, hogy az iparos és kereskedői elemből épen nem újoncsozhatunk, sőt, ha csak nevünket val[í]juk is be előtük, határozottan veszteni fogjuk működési terünket. Ép[p] ily ellenséges állást foglal el velünk szemben az uradalom, melynek városunk lakosságának legalább fele lekötelezettje. Ezért nekünk nem lehet nyíltan fellépünk, mert elveszítjük azon befolyásunkat, amivel mint különben közbecsülésben álló egyének birunk.

Ez utóbbi nehézség felmutatása által jelezzük már egyúttal egyikét azon okoknak is, melyek magából a szabadkőművességből folyva akadályozzák a páholy felvirágzását: ez az ultramontanizmussal¹⁶⁶ való küzdelem, melylyel a mi viszonyaink között nyíltan nem mérkőzhetünk meg.

Nem kicsinylendő továbbá a páholy felvirágzása előtt álló azon akadály sem, hogy igen sok és pedig derék egyéniség nem veszi szívesen magára azon erkölcsi lekötelezettséget, melyet minden tag a testvérek közé lépéskor kell, hogy magára vállaljon. Bármely állásban legyen valaki, ha hivatalos teendőit elvégezte, él magának, nem törődve a világ folyásával. De mi úgy tartjuk, hogy aki kőművessé lesz, annak becsület szavát kell adni arra, hogy a világ folyásával mindig törődni fog's a közéletet soha sem fogja közönyösen nézni, hanem mindig tevékenyen működik a jó érdekében és a ros[s]z ellen. Mi legalább azon barátainknak, kik hozzánk közelednek, ezt így adjuk értésükre, mert tőlök ezt kívánjuk is, és ezt sokan terhesnek találják azon egyének közül, kik különben a testvéri kötelékbe beillenének.

¹⁶⁵ ultramontán (latin) = a hegyeken (Alpokon) túli pápaság híve; a pápa világi hatalmát szélsőségesen támogató

¹⁶⁶ ultramontanizmus (latin) = pápa-pártiság

Fel kell még említenünk azt is, hogy mi tán legjobban szerezhethénk tagokat a ref. tanári karból, de ezek közül legtöbben ellenségei minden szertartásnak, mit pedig szövetségünk megkíván; idegenkednek a nem nyilvános működéstől, ami a hozzájuk való közeledést aggályossá teszi.

De oka van páholyunk lassú haladásának tagjaink gondolkodásmódjában is. A tapasztalat minket azon meggyőződésre vezetett, hogy igen sok páholy ép[p]en azért bukik el, mivel tagjainak száma kellő óvatosság nélkül szaporítatott. Az óvatosság mindenütt szükséges a páholytagok felvételénél, még ott is, hol a páholyok inkább szórakozásnyújtással tudják lekötni és lassan nevelni a tagokat; annyival inkább szükséges az nálunk, kik legelejtől fogva a kir.[ályi] művészet feladatát a külvilágra hatásban és befolyásban helyeztük. Mi páholyunkban csak oly egyéneket tartunk helyén levőknek, kik elég értelmi és erkölcsi erővel bírnak arra, hogy a nyilvános életben hassanak és működjenek, és hozzá a működési irányra nézve lehetőleg velünk egy elvet valljanak, mert különben minden pillanatban kész az összeütközés. Ily elemeket kiválogatni pedig nehéz feladat.

2. Áttérünk most már a második kérdésre: Remélhető-e, hogy páholyuk a legközelebbi jövőben meg fog annyira erősödni, hogy fennállása biztosítva lesz?

Páholyunk jelenleg 8 tagot számlál, kikre feltétlenül lehet számítani, ezen kívül jelenleg van két keresőnk¹⁶⁷, kik nagy valószínűséggel felvétetnek; ennyi az, mit a közeljövőről mondhatunk. De mi képesek leendünk ezen erővel a páholyt fenntartani, annyival inkább, mert azt minden körülmények között akarjuk is. Eddig még nagy bajunk az, hogy nincs páholy helyiségünk; de most egyik testvérünk házat vevén, melyet átalakít[t]at saját lakásává, jövő Szt. György naptól¹⁶⁸ fogva abban leend alkalmas helyiségünk.

Jövőre nézve különben biztat a remény, hogy a testvérek száma nehánnyal szaporodni fog, bár míg az intézmény iránti hangulat nem változik, nagy létszámmra nem számíthatunk.

3. Számíthatunk-e arra, hogy [az] önök buzgósága folytán hazánk fent említett részében támpontokat fogunk nyerni a sz.[abad] kőművesség tovább terjesztésére? – Ez a harmadik kérdése a főtisztikarnak, melyre megfelelni legnehezebb nekünk. Azért erre vonatkozólag csak azon nyilatkozatot adjuk, hogy mibennünk nem fog hiányozni a buzgóság, hogy a nagypáholy célja

¹⁶⁷ kereső = tagjelölt; felvételt kérő személy

¹⁶⁸ 1878. április 24-től

általunk eléressék, egyúttal reményljük a legjobbat. De ha a körülmények kedvezőtlen közrehatása folytán az eredmény nem lenne is ez irányban teljesen kielégítő: azért páholyunk működésének fontossága még sem kicsinylendő, sőt, hogy a tér lassanként megtöressék, annál kívánatosabb, minél fogva mi páholyunkat teljes erővel és egyező akarattal fen[n]tartani kívánjuk.

Az eddigiekben igyekeztünk megfelelni a nagy[iszteletű] nagypáholy által hozzánk intézett kérdésekre; ezen feleleteinktől meglehetősen igazságos ítéletet lehet mondani helyzetünkről: de hogy az ítélet annál tárgyilagosabb legyen, bátorkodunk itt egyúttal számot adni eddigi működésünkről, annyival inkább, mivel a nagypáholy táblájának egyik kifejezésre erre egyenesen felhív bennünket.

Páholyunk a lefolyt két év alatt végezte a beléltre vonatkozólag mindazon teendőket, miket házszabályaink előírnak. Míg páholyhelyiségünk volt, megtartottuk a' munkákat minden héten rendesen, mit a helyettes nagymester testvér által tartott vizsgálat alkalmával a rendesen vezetett jegyzőkönyvek igazolnak; mióta páholyhelyiségünk nincs, ritkábban bár, de ös[s]zejövünk a főmesternél értekezletre. Gyűjtöttünk az özvegyperselybe¹⁶⁹ 70 forintot; gyűjtöttünk segélyt humanis[z]tikus célok előmozdítására részint saját elhatározásból, részint a nagypáholy megkeresésére; lefizettünk a nagypáholynál levő kötelezettségeinket, úgy hogy semmivel sem tartozunk, – ebben igen sok erős páholytól előnyösen különbözve.

De mivel mi a páholy működésénél fődolognak a külre hatást tartottuk, igyekeztünk páholyunkban a társadalmi és küzügyek részére oly központot teremteni, melyből minden egészséges mozgalom kiinduljon, hogy az értelmes vezetés, az egyetértés és tervszerű működés minden előnyét felhasználva, kényszerítsük azokat, kik intézményünknek és elveinknek ellenségei, velünk együtt, a miáltalunk kezdeményezett és vezetett ügyekben közreműködni.

Így alapítottuk a „Pápai Lapok” nevű hetilapot, mely egy testvérünk kiadásában ma is fennáll; közreműködtünk városunkban az ismeretterjesztő egyeslet, tűzoltó egyeslet, jótékony nőegyeslet, kertészeti társulat stb. megalakításában és ezen egyesületek vezetői, mai nap is páholyunk tagjai lévén, mind annak befolyása alatt állanak. Közreműködtünk arra, hogy Pápa városában a koldulás megszűntetvén, a szegények heti segélylyel láttassanak el, addig is, míg egy dologház állíttatik fel.

¹⁶⁹ özvegypersely = jótékony céllal gyűjtött pénz, segély

A folyó évben alapítottuk a „Krajczár Egylet” azon célból, hogy belőle egyelőre szegény betegek segélyeztessenek, később pedig, ha a tőke szaporodik, az alaptól közkórház épít[t]essék.

Az ismeretterjesztő egyletben folyó évben pályázatot hirdettünk oly népszerű munkákra, melyek által a „Tatár Péter”-féle ponyvairodalom termékei a nép kezében okosabbakkal volnának pótolhatók. A pályázatnak ugyan csekély eredménye lett, mert 3 munka érkezett be és az sem ütötte meg a mértéket; de rajta leszünk, hogy jövőre az eredmény kielégítő legyen.¹⁷⁰

Városunk közügyeibe folytonosan befolytak páholyunk tagjai, és pedig, hogy mily sikerrel, arra nézve csak azt emljük meg, hogy a városi felekezet nélküli rajztanodába megválasztattuk egyik testvérünket, bár mózes vallású, rajztanárnak.¹⁷¹

Mindezen működésünk azonban csak úgy vezetett eredményre, hogy a nagy tömeg azt, miszerint az indítványozók és vezetők kőművesek, kik előre egyetértének, közelről sem gyanította.

Az a testvéri szeretet és egyetértés, mely páholyunk tagjai között van, tovább is képes lesz bennünket arra segíni, hogy városunk és közeletünk ügyeire előnyösen és intézőleg folyhassunk be, ezért mi páholyunkat minden körülmények között és áldozatok árán is fen[n]tartani akarjuk. Ez elhatározásra vitt bennünket azon tudat is, hogy mindig könnyebb az élőt fenntartani, mint a megholtat feltámasztani, ezen felül e határozatra visz bennünket azon tudat is, hogy páholyunk fennállása és működése néhány év alatt tetemes hasznára volt társadalmi életünknek.

Mely jelentésünk tiszteletteljes előterjesztése után testvéri üdvözléssel vagyunk a. e. sz. sz.

Pápa kel.[etén] 005877. 29/IX.

A Magyarországi Jánosrendű sz.[abad] k.[őműves] Nagy Páholynak szertő testvérei, a „Kölcsey Ferencz” páholy tagjai, 's azok nevében:

P. Szabó Károl s. k. főmester

Antal Gábor s. k. volt főmester

Harmos Zoltán s. k. páholy titkár

FORRÁS: P 1081. A pápai Kölcsey Ferenc Szabadkőműves Páholy jelentése a nagypáholnak. Pápa, 1877. szeptember 29. Eredeti, hiteles.

¹⁷⁰ Az „alsóbb társadalmi osztályok nevelésének támogatására” a ponyvairodalom színvonalának emelését, az „erkölcsös ponyvairodalom” megteremtését a szegedi *Árpád Szabadkőműves Páholy* is fontosnak tartotta. ARATÓ 1895. 126–127.

¹⁷¹ Herz Dávidról van szó.

6.

Pápa, 1879. augusztus 14.
Voyta Adolfnak, a pápai páholy főmesterének eskümintája

Fogadalmi minta főmesterek számára.

Becsületszavamra fogadom, hogy az ezen igaz, és tökéletes páholy által egy évi időtartamra reám ruházott főmesteri tisztet, minden ezen hivatalt megillető jogokkal és kötelezettségekkel egyetemben saját egyéni érdekeim háttérbe szorítása mellett híven, lelkiismeretesen és minden részrehajlás nélkül viselendem; a Magyarországi Jánosrendi Nagytiszteletű Szabadkőműves Nagypáholy alkotmányát, nemkülömben ezen páholy külön házrendjét is tisztelni fogom és érvényben tartása felett őrködni fogok.

Pápa Keletén 1879. aug. 14.

Voyta Adolf s. k.
főmester

FORRÁS: MOL P 1134. 17. cs. 7. t. Voyta Adolf főmester esküszövege. Pápa, 1879. augusztus 14. Eredeti, hiteles, Voyta aláírásával.

7.

Pápa, 1879. augusztus 14.
A pápai páholy tisztikarának hivatali esküje

Fogadalmi minta az újonnan választott tisztikar számára.

Fogadjuk, hogy a reánk bízott tisztségnek mindenkor híven és pontosan eleget teendünk és a Magyarországi Jánosrendi Szabadkőműves Nagypáholy alkotmányát, nemkülömben ezen páholy külön házirendjét megtartjuk.

Pápa Keletén 1879. aug. 14-ikén.

P. Szabó Károl s. k.
helyettes páholymester

Antal Gábor s. k.
I. felügyelő
Wajdits Károly s. k.
kincstárnok
Harmos Zoltán s. k.
titkár
Herz Dávid s. k.
szónok

Salczer Ignácz s. k.
II. felügyelő

FORRÁS: MOL P 1134. 17. cs. 7. t. A páholy tisztikarának esküszövege. Pápa, 1879. augusztus 14.
Eredeti, hiteles.

8.

Pápa, 1880. június 17.

Voyta Adol főmester levele nagypáholybeli barátjához

Kedves barátom!

Vettem magánleveledet, valamint a nagypáholy tudósítását is, melynek folytán sietek veled tudatni, miszerint f. hó 29-én tartandom a választási munkát, egybekötve a Jánosünnepéllyel, mindnyájunk nevében kérlek tehát, Smick testvért arra bírni, hogy e napra legszívesebben vennénk látogatását, mert mindnyájan – a külső tagok is – jelen leszünk, talán Gábor barátunk¹⁷² kivételével, ki egy „izével”¹⁷³ igen sok nyeret ül, és hozzánk csak utolsó esetben szokott ráérni.

Köszönettel vettem Titl testvér ajánlását, ha szíves elfogadni, úgy bizonyosan őtet kérjük fel képviselőtünkre, csak arra kérlek, hogy profán czimét és lakását velem tudatni szíveskedjél.

A júl[ius] 4-diki ünnepély[re] és gyűlésre hogy ki fog menni tőlünk, még nem tudom; ha nem találkozik valaki, akit ideje enged, úgy Titl testvért¹⁷⁴ fogjuk megbízni. Jól[l]ehet Wiesner testvér¹⁷⁵ okvetlen, ha másképp[p] nem, mint látogató szeretne egy nagy munkában részt venni, kérlek, fogadjátok őt, s ha Bizell testvér¹⁷⁶ is vele menne, mindkettőt szívesen; légy előzékeny irányukban, meg fogsz örülni ezen aquisitionknak,¹⁷⁷ ha közelebbről megismered őket, mily rokonszenves, derék, művelt németek. Bizell vegetariánus.

¹⁷² Antal Gábor

¹⁷³ értsd: fenékkal

¹⁷⁴ Titl István budapesti szabadkőműves, egy szám erejéig a *Kelet* szerkesztője 1883-ban. Vö. SCHÖN 2000a. 181.

¹⁷⁵ Wiesner Rajmund (1843–1900), az ajkai kőszénbánya főmérnöke.

¹⁷⁶ Bisell Gyuláról, a devecseri Esterházy-uradalom főerdészéről van szó.

¹⁷⁷ aquisitio (latin) = gyűjtés, szerzemény, itt: tagfelvétel

Nem tudom tanoncz lehet-e valamely páholy részéről képviselő, de nem hiszem, mert those poeple are too green¹⁷⁸, nem levén teljesen az ügyek körül tájékozva, azonban ha megengedhető volna, ennek csak Wiesner örülne rendkívüli módon.

Mint már utolsó levelemben is említém, ha csak valamit törödtök velünk, úgy minden követ mozdíthatok meg a házvétel érdekében, az esetben a leg-alaposabb reményben ringatom magamat, hogy a páholyunk mintapáholy fog lenni, amint lesz oly helyünk, honnét senki sem fog bennünket kizavarni. Wiesner kovászát képezi a már elposványosodásnak indult páholynak, s már is 2 bejelentővel¹⁷⁹ áll készen, csak helyiség legyen.

Az érintett ház minden órán megkapható, megszerzése után rögtön munkához látunk, és egész nyáron dolgozunk, mert eddig túlságos alkalmunk volt heverni.

Hogy mily jótékony mozgalom van köztünk, kitetszik azon kéréséből, vajha lennél szíves valami 6–8 kőműves lapot, Hajnalt¹⁸⁰, egy angolt, egy francziát, a többi németet ajánlani, és pedig az olcsóbbak közül, mert mind-egyikünk fog egyet járatni, s aztán cserélünk, hogy jour¹⁸¹ legyünk a világgal.

A sorsjegyekből még egy van, reménylem, hogy ezen is túlادok, s akkor az egyiknek árát megküldöm, sőt, egyszerűbbnek tartom, ha a Galilei¹⁸² a Pserhofer dr. életrajzáért¹⁸³ járó 6 forintot is oda fizetné, s a Régi hívek¹⁸⁴, vagy a Haladás¹⁸⁵ vagy Szent Istvánnál¹⁸⁶ levő eladott példányok árából a 4

¹⁷⁸ those poeple are too green (angol) = azok az emberek túl zöldfülűek

¹⁷⁹ értsd: tagjelölttel

¹⁸⁰ A *Hajnal* c. lap a *Magyarország Nagy Oriense Szabadkőműves Páholy* hivatalos lapja volt. PATAKY 1967. 27–28.

¹⁸¹ jour (francia) = nap, időpont, itt: együtt haladjunk

¹⁸² A budai *Galilei Páholy* (1871–1920) 13 tag alapította. A II. kerületben melegeződött, hajléktalan-menhelyt alapított; munkásgimnáziumot és ifjúsági irodalmi vállalatot működtetett, létrehozta a Társadalomtudományok szabad iskoláját. Harcolt a nyugdíj és biztosítás kiterjesztéséért, a választójogi reformért (az általános és titkos választójog bevezetéséért). Szabadkőműves múzeumot és könyvtárat is fenntartott. Iratai részben fennmaradtak. MOL P 1092. A Galilei Szabadkőműves Páholy iratai 1871–1920. – A Galilei Páholy nem tévesztendő össze a radikális zsidó ifjúságot tömörítő *Galilei-körrel* (1908–1919)! Vö. SZÁRAZ 1976. 206–207., LITVÁN 1978. 65.

¹⁸³ Dr. Pscherhofer Sámuel nyomtatott életrajzáról van szó. KÖVI 1879.

¹⁸⁴ A budapesti *Régi Hívek Szabadkőműves Páholy* 1870-ben alakult, tagjainak egy része hozta létre 1872-ben a *Galilei Páholyt*. Feloszlásakor, 1920-ban 99 tagja volt. Működése során támogatta a hajléktalanok menhelyét (1872), az Ingenkenyér Egyletet (1900) és a Többtermelés Ligát (1915). PATAKY 1967. 72–74.

¹⁸⁵ A nagyobb létszámú budapesti *Haladás Szabadkőműves Páholy* 1871-ben alakult szimbolikus rendszerű páholyként. 1920-ban szűnt meg. PATAKY 1967. 78–80.

¹⁸⁶ A budapesti *Szent István Páholy* 1869-ben alakult. Iratai 1894-ig maradtak fenn. PATAKY 1967. 17., 36.

forintot visszatartanád; – vagy ami legjobb, írunk a pesti páholynak, hogy ily féle pénzeinket adják be a nagypáholynak számláink javára, mi majd itt el-számoljuk a népkönyvtárnak. Jó lesz-e így?

Jól tudom, hogy a közgyűlést megelőzőleg igen el vagy foglalva, mégis kérlek, szíveskedjél nekem legközelebb e sorokra, ha csak röviden is, vála-szolni.

Téged kedves családdal együtt a legszívélyesebben üdvözölve maradok

hű testvéred

Voyta s. k.

FORRÁS: MOL P 1081. 4505/11/1880. Voyta Adolf levele a nagypáholynak egyik vezetőjéhez. Pápa, 1880. június 17. Eredeti, autográf.

9.

Pápa, 1880. július 11.

P. Szabó Károly titkár jelentése a tisztújítás eredményéről

Nagytiszteletű nagymester!

Szeretett testvéreink!

A Pápa keletén működő Kölcsey Ferenc című sz.[abad] k.[őműves] páholynak János napi választó gyűlésén következőleg alakítja meg szabályszerűen tisztika-rát:

1. Főmester: Voyta Adolf 6 szavazattal.
2. I. felügyelő: Antal Gábor 4 szavazattal, egyúttal helyettes mester.
3. II. felügyelő: Salzer Ignác 6 szavazattal.
4. Titkár: P. Szabó Károl[y] 6 szavazattal.
5. Szónok: Herz Dávid 6 szavazattal.
6. Kincstárnok: Wajdits Károl[y] 6 szavazattal.

Kiváló tisztelettel maradtunk az e. sz. sz.

Pápán, 1880. júl. 11.

P. Szabó Károl[y] s. k.

titkár

FORRÁS: MOL P 1081. 466/1880. sz.: P. Szabó Károly titkár jelentése a nagypáholynak a tiszt-újítás eredményéről. Pápa, 1880. július 11.

10.

Pápa, 1880. október 12.

A pápai páholy jelentése az özvegypersely és a titoktartás ügyében

Nagytiszteletű Nagymester 's sz.[eretett] testvérem!

A Magyarországi Jánosrendi Sz.[abad] K.[őműves] Nagypáholy 1880-ik év február 1-én tartott negyedéves rendes gyűléséből két kérdést intézett a védelme alatt dolgozó páholyokhoz eldöntés, illetőleg véleményezés végett.

Ezen fontos kérdéseket mi a „Kölcsey Ferencz” Páholyban csak legutóbb vehettük tárgyalás alá, mivel helyiségünk, hol munkáinkat tartottuk volna, f. év April 24-től October hó elsőig hiányzott. Kérjük ennél fogva azon mulasztásunkat, hogy a feltett kérdésekre a feleletet a rendes határidőn belől nem küldöttük be, testvéri elnezésben részesíteni.

1. A munkatábla 7-ik pontja alatt foglalt határozat folytán felhívattunk a főtisztikar részéről határozatot hozni arra nézve, hogy a nagypáholy özvegyperselyének gyarapításához a páholy tagjai után személyenként 50 krajcárral akarunk-e járulni vagy pedig járulékunkat az özvegypersely jövedelmének bizonyos hányadjában kívánjuk megállapítani?

Tekintettel arra, miszerint mi óhajtandónak tartjuk, hogy a nagypáholy a jótékonyosság gyakorlásában tekintélyes állásához képest részt vehessen; 's tekintettel arra, hogy ha az apróbb összegek a jótékonyosság gyakorlása céljából a nagypáholynál központosítatnak, velők sokkal nagyobb eredményt lehet elérni, mint az egyes páholyok által nyújtható csekély segélylyel: a Pápa kel.[eletén] dolgozó „Kölcsey Ferencz” Páholy özvegyperselye évi jövedelmének 25 %-át ajánlja fel a nagypáholy özvegyperselye¹⁸⁷ gyarapítására.

2. A munkatábla 8-ik pontja alapján feleletet kér a főtisztikar a páholyoktól ezen 3 kérdésre: Mi a sz.[abad] k.[kőműves] titok? Mit szabad nyilvánosságra hozni? 's mit kell nyilvánosságra hozni?

E három kérdés[t] munkánkban mi is tüzetes tárgyalás alá vettük, 's tekintettel a sz.[abad] k.[őműves] törekvések valósíthatására, 's kőművességnek hazánkban a társadalmi osztályokhoz való viszonyára, a következő tiszteletteljes véleményünket nyilvánítjuk ezekre nézve:

a.) Sz.[abad] k.[őműves] titoknak kívánjuk mi tartatni a páholy azon beléletét, mely a páholymunkákban nyilatkozik, mert ha ez a testvérek által profánokkal közöltetnék, véleményünk szerint azon őszinte tartózkodás nél-

¹⁸⁷ özvegyperselye = segélypénztára

küli bizalom semmisít[t]etnék meg, mely most a testvérekre nézve lehetővé teszi, hogy minden tárgyra és személyre vonatkozólag minden aggály és mellétekintet nélkül nyilvánítsák véleményüket.

Továbbá, titokban tartandónak véljük azon testvéreknek neveit, kik ezt maguk akár üzleti érdekek, hivatalos állásuk, akár családi összeköttetésük vagy bármi más indokból titokban tartatni kívánják.

Végre titokban tartatni kívánjuk a szertartásból mindazt, ami jelenleg is akár nálunk, akár más szab.[ad] k.[őműves] páholyokban érvényben és gyakorlatban van; tehát nem csupán történeti értékkel bír, hanem a testvérek megismertetésére szolgál. Mert igaz ugyan, mint páholyunk I-ső fokú tagjai által felmutatott könyvekből meggyőződünk, hogy a profán irodalomban vannak kiadva nyereségvágyból hihetőleg testvérek által oly könyvek, melyek az egész szertartást mind a három fokon a legapróbb részletekig tartalmazták: de ezekből a közönségnek mégis csak kis része szerez értesülést az ismertető jelekről¹⁸⁸, 's ha ezeknek profánokkal való megismertetésétől a testvérek tartózkodnak, meglehetősen óva vagyunk attól, hogy profánok magokat a testvérek közé becsempésszék, 's tán azoknak testvéri ézületét kizsákmányolják.

b.) Ebből folyólag nyilvánosságra hozhatónak tartjuk a szabadkőművesség céljait, melyeknek előmozdítására a profán világot is megnyerni óhajtjuk, továbbá a páholyok szervezetét, melyből a profán világ meggyőződhetik, hogy ezekben a szabadság és rend a legszebb ös[s]zhangzatban vannak, 's bennök semmiféle zsarnokság, veszéllyel járó terrorizmus, mint a nagyvilág hiszi, nem uralkodik. Végre nyilvánosságra lehet hozni azon testvérek neveit is, kik ezt saját érdekekben nem kívánják titokban tartani.

c.) Mindenek felett pedig nyilvánosságra hozandóknak véljük akár sz.[abad] k.[őműves] név alatt, akár anélkül azon eszméket, melyeknek megérlelésén és megtestesítésén időnként a páholyok fáradoznak, amennyiben ezek közérdekűek; nyilvánosságra hozandóknak véljük mindazt, amit a sz.[abad] k.[őműves]-ek nálunk vagy másutt a közművelődés, felvilágosodás és humanizmus érdekében jót, szépet és nagyot létesítettek. Nem tartjuk helytelennek, ha ezen intézmények ismertetésénél azon testvérek nevei is felem-

¹⁸⁸ Jelvényekről és más szimbólumokról van szó, melyekről a különböző páholy tagjai egymást felismerték. A jelképeket (körző és szögmérő, triangulum, hexagram, stb.) lásd részletesen: KISZELY 1999. 31–39.

lít[t]etnek, kik annak létre hozásánál mint kezdeményezők, mint létesítők, 's mint áldozathozók közreműködtek.

Véleményünk előterjesztése után tisztelettel maradván

Pápa kel.[etén] 5880. Oct. 12-én

a. e. sz. sz.

sz.[erető] testvéreik

A „Kölcsey Ferencz” Páholy nevében

a főmester távollétében

P. Szabó Károl[y] s. k.

páholy titkár

FORRÁS: MOL P 1081. 4900/1/1880. A pápai Kölcsey Ferenc Szabadkőművés Páholy jelentése. Pápa, 1880. október 12. Hiteles, eredeti.

11.

Pápa, 1891. június 6.

P. Szabó Károly gimnáziumi tanár levele a nagypáholyhoz

Tekintetes úr!

Kedves testvér!

A nem annyira elaltatott, mint inkább a viszonyoknál fogva önként magában elaludt pápai Kölcsey Ferenc Páholynek különféle fölszerelvényei még megvannak. Egyik testvérünk lakásváltoztatása miatt nagyon útban vannak. Szeretnénk ezen fölszerelvényeket (kardok, gyertyatartók, jelvények, tapis etc.) az országos nagypáholyhoz küldeni, vegye birtokába, és ha valamely páholynál szükségesek lennének, használja fel.

Tessék tudatni velem, küldhetjük-e?

Kiváló tisztelettel és testvéri szeretettel maradtam

Pápán, 1891. június 6.

kész tisztelő híve

P. Szabó Károl s. k.

tanár

FORRÁS: P 1083. 1266/1891. sz. P. Szabó Károly pápai levele a nagypáholyhoz. Pápa, 1891. június 6. Eredeti, autográf.

12.

Pápa, 1892. december 4.

Voyta Adolf műépítész levele a nagypáholyhoz

Pápa, 1892. dec. 4.

Kedves testvér!

Antal Gábor testvér felkérése folytán intézkedem a Kölcsey Páholy tulajdonában lévő, de most egyes testvérnél őrzött tárgyaknak a nagypáholyhoz minél előbbi leküldése iránt.

Ezen alkalommal bátorkodom megkérni kedves testvért, hogy nekem Keletet¹⁸⁹, úgy mint azelőtt, magyar szövegű példányban szíveskedjék küldetni,¹⁹⁰ és a most szétküldött 11. számot, mely oly gyönyörű beszédek tartalmaz, szinte kérném magyar szövegben megküldeni. Ez ellenében a kapott német példányt vi[s]szakküldöm.

igazi hű testvéri szeretettel

Voyta s. k.

FORRÁS: P 1083. 2232/1892. sz.: *Voyta Adolf pápai műépítész levele a nagypáholyhoz. Pápa, 1892. december 4.*

13.

Pápa, 1911. január 22.

A Pápai Hírlap ismeretterjesztő cikke a szabadkőművesség kialakulásáról

A szabadkőműves szót különösen az utóbbi időben egyre gyakrabban halljuk a nyilvánosság piacán. De éppen az a körülmény, hogy csak az utóbbi időben méltatták nyilvános támadásra vagy védelemre a szabadkőművességet, abba a helyzetbe hozta a nagyközönséget, hogy nem láthatta, nem kísérhette figyelemmel történelmi időkön keresztül ennek az intézménynek fejlődését és kialakulását, hanem egyszerre váratlanul egy ismeretlen és misztikus szó

¹⁸⁹ A *Kelet/Orient* c. lap a Jánosrendű Nagypáholy hivatalos lapjaként indult 1874-ben. 1889-től a Magyarországi Symbolikus Nagypáholy hivatalos lapja lett. 1919-ben a kommün betiltotta. 1947–1950 között ismét kiadták. 1992-ben újra indították. Hosszú ideig magyar és német nyelven is megjelent. Példányai részben az OSzK-ban, részben a két páholy levéltárában kutathatók. SCHÖN 2000a. 177., 180–182., PATÁKY 1967. 19., 35., 45–46.

¹⁹⁰ A margón tett kezelési megjegyzés: *intézkedett.*

talánya jelent meg előtte. Ezért nem lesz érdektelen, ha belevilágítunk a múlt homályába és felkutatjuk azokat a szálakat, amelyekkel a szabadkőmíves intézmény szövődött.

Tudjuk, hogy a középkori hűbérrendszer következménye gyanánt a közös érdek úgynevezett céhekbe tömörítette az egyeseket. A városok kulturális fejlődése teremtette ezeket. Eleinte előkelő nemzetségek, a kormányzás gőgös és nagytekintélyű birtokosai tömörültek hatalmuk megóvására. Később a kézmívesek is. De a nemzetségek és a polgárok nem tartották őket méltónak arra, hogy megosszák velük vezető szerepüket. És a kézmívesek, akik tudták, hogy munkásságuk az emberiség javát és közös érdekét szolgálja az előítéletek legyőzésére.

A különböző iparágak között az építők és kőfaragók céhe csakhamar bizonyos kiváltságos helyet foglalt el. A legmagasabb és egyben e kor domináló szimbóluma emelkedett ki közülük alkotása a földből: a templom. Az emberek szent csodálattal nézték az alkotásokat és félő tisztelettel jártak műhelyeik körül, melyekben az építőművészet titkait tanították. A kiválóbb mesterek köré tanítványok csoportosultak. Iskolák keletkeztek. Ezek összeköttetést tartottak fenn egymással. Ahol nagyobb építkezés indult, a kőmívesek azonnal felépítették a műhelyt (Hütte, Loge, páholy), hogy a világ kíváncsiságától megvédve végezzék munkájukat és őrizhessék szerszámaikat.

Ez az elzárkózás első jelensége. A második az építészet fejlődésének eredménye. A csúcsív, a boltozat, a kupola építése ugyanis gondosan őrzött titok, melynek szabályait a legnagyobb óvatossággal oktatják a kőfaragó műhelyekben. Így tesz szert a kőfaragók szövetsége igen nagy tekintélyre. Mivel pedig művészetükre vonatkozó tanításait a titoktartás miatt írásba nem foglalhatták, szimbólumokhoz fordultak. Ugyancsak a titoktartás kötelezettségétől következik, hogy tanoncoknak csak jellemes, becsületes embereket vettek fel. Láttuk, hogy mindaddig a művészeti és ipari cél dominál, idővel azonban a különösen egyházi művészettel foglalkozás következménye gyanánt az erkölcsi és kulturális szempontok kerülnek előtérbe. Midőn pedig az építőművészet hanyatlani kezd, a műhelyek lassankint elvesztik eredeti hivatásukat és csupán a tudományos, emberbaráti és haladó eszmék szimbólikus várai gyanánt maradnak fenn. Ezután a gyökeres változást nemcsak a lassú és határozott fejlődés következményének kell betudnunk, hanem annak, hogy az építőipar hanyatlásával a céhek tömegesen bocsátották be azokat a laikuso-

kat, akiknek felfogása megegyezett az övékkel és a szabadkőművesség szinte egész Európában fejlődésnek indult, sőt Amerikában is gyökeret vert.

Gambetta, Lafayette, Garibaldi, Washington, Voltaire, Goethe, Schiller, Walter Scott, Herder, Zola, Mozart: ezeket emeljük ki a külföld nagy szabadkőművesei közül. Az osztrák-magyar monarchia határain belül 1726-ban gyűlnek össze először a szabadkőművesek Prágában.¹⁹¹ 1742-ben pedig már kifejlődött szervezettel működnek Bécsben.¹⁹² Magyar területen a 70-es évek elején találkozunk először szabadkőműves szervezetekkel. Székhelyük: Brassó, Pozsony, Nagyszeben, Buda, Temesvár, Kassa, Zágráb, stb.

Mária Terézia jóindulattal viselkedik a szabadkőművesség iránt¹⁹³, II. József pedig reformterveinek keresztülvitelére remélte őket megnyerni. De nem az ideig-óráig tartó uralkodói kegy erősítette meg végleg a szabadkőművességet Magyarországon, hanem az irodalom. A szabadkőműves testőr-írók kezdték meg az irodalmi propagandát és folytatta később Szacsvay Sándor, aki az első magyar hírlap megindítója¹⁹⁴, majd Kazinczy, Bacsányi és az előbbi mellett csoportosuló irodalmi kör.

FORRÁS: N. N.: *Tudományos csevegések. Hogyan keletkezett a szabadkőművesség?* = PL 38 (1911) 4. sz. (január 22.) 3.

RÖVIDÍTÉSEK

AP	= Acta Papensia
APH	= Acta Poloniae Historica
DPL	= Dunántúli Protestáns Lap
MKSz	= Magyar Könyvszemle
MOL	= Magyar Országos Levéltár
NÉ	= Névtani Értesítő
PH	= Pápai Hírlap
PK	= Pápai Közlöny

¹⁹¹ Az első prágai páholyt 1723-ban alakították. L. NAGY 1977. 12.

¹⁹² Az első bécsi páholy 1741-ben alakult. L. NAGY 1977. 12.

¹⁹³ Mária Terézia királynő (1740–1780) férje, Lotharingiai Károly is szabadkőműves volt. 1731-ben lépett be az első páholyba. L. Nagy 1977. 10., A felvilágosodás korában az európai királyi udvarokban megforduló arisztokraták körében valóságos divat volt a szabadkőművesség.

¹⁹⁴ Szacsvay Sándor (1752–1815) jozefinista író, szerkesztő. Az első magyar nyelvű hírlap, a Bécsben kiadott Magyar Hírmondó (1780–1788) főszerkesztője volt 1784–1786 között. A bécsi Magyar Kurírt (1786–1793) is ő alapította és betiltásáig szerkesztette. Ezután Kolozsvárra költözött, ahol közügyektől visszavonultan élt.

PL = Pápai Lapok
PU = Pápai Ujság
PV = Pápa és Vidéke
VeML PL = A Veszprém Megyei Levéltár Pápai Levéltára

LEVÉLTÁRI FORRÁSOK

- MOL P 1081. A Magyarországi Jánosrendű Szabadkőműves Nagypáholy iratai. 6. cs. 4. t. XVIII. A győri Kisfaludy Károly Szabadkőműves Páholy iratai 1873–1878.
- MOL P 1081. A Magyarországi Jánosrendű Szabadkőműves Nagypáholy iratai. 6. cs. XVIII. A győri Kisfaludy Károly Szabadkőműves Páholy iratai 1873–1878.
- MOL P 1081. A Magyarországi Jánosrendű Szabadkőműves Nagypáholy iratai. 6. cs. 4. t. XX. A győri Kisfaludy Sándor Szabadkőműves Páholy iratai 1873–1878.
- MOL P 1081. A Magyarországi Jánosrendű Szabadkőműves Nagypáholy iratai. 7. cs. 4. t. XXV. A pápai Kölcsey Ferenc Szabadkőműves Páholy iratai 1875–1883.
- MOL P 1083. A Magyarországi Symbolikus Nagypáholy iratai. 86. cs. 38. t. XX. A pápai Kölcsey Ferenc Szabadkőműves Páholy iratai 1891–1892.
- MOL P 1083. A Magyarországi Symbolikus Nagypáholy iratai. 126. cs. 38. t. LVIII. A Magyarországi Symbolikus Nagypáholy iratai. A veszprémi Virradás Szabadkőműves Páholy iratai 1902–1907.
- MOL P 1092. A Galilei Szabadkőműves Páholy iratai 1871–1920.
- MOL P 1113. A veszprémi Virradás a Bakony alján Szabadkőműves Páholy iratai 1898–1907.
- MOL P 1134. Vegyes iratok gyűjteménye. 17. cs. 7. t. 13. A győri Jaurinum Szabadkőműves Páholy iratai 1896–1900.
- MOL P 1134. Vegyes iratok gyűjteménye. 17. cs. 7. t. 17. A pápai Kölcsey Ferenc Szabadkőműves Páholy iratai 1875–1917.
- MOL P 1134. Vegyes iratok gyűjteménye. 3. cs. 1. t. 18. A Festetics család dégi levéltárának anyagából összegyűjtött másolatok, feljegyzések. (1780-as évek)
- VeML PL XIII. 38. A Woita család iratai 1833–1944.

IRODALOM

- ABAFI 1993 = ABAFI Lajos: A szabadkőművesség története Magyarországon. Bp., 1993.
- ÁLDOZÓ 1993 = ÁLDOZÓ Tamás: A pápai hírlapirodalom kezdetei. Pápa, 1993. (Jókai Füzetek 9.)
- ANTAL 1875 = ANTAL Gábor: Felhívás úszodai [!] részvények aláírására. = PL 2 (1875) 14. sz. (április 3.) 122.
- ANTAL 1882 = ANTAL Gábor: Örömmel töltik el minden magyar ember szívét...[vezércikk, Pápa, 1882. ápril 22.] = PL IX (1882) 18. sz. (április 23.) 1.
- ARATÓ 1895 = ARATÓ Frigyes: Az Árpád-páholy története 1870–1895. Szeged, 1895.
- BÁNDI 1996 = Emlékhelyek Veszprém megyében. Főszerk.: Bándi László. Veszprém, 1996.

- BEDY 1934 = BEDY Vince: A felsőörsi prépostság története. Veszprém, 1934. (A Veszprémi Egyházmegye multjából 3.)
- BENDA 1957 = BENDA Kálmán: A magyar jakobinus mozgalom iratai. I–III. Bp., 1957. (Magyarország újkori történetének forrásai/Fontes historiae Hungaricae aevi recentioris)
- BENDA 1978 = BENDA Kálmán: Verseghy Ferenc útja a magyar jakobinus mozgalomig. = Uő.: Emberbarát vagy hazafi? Tanulmányok a felvilágosodás korának magyarországi történetéből. Bp., 1978. 411–418.
- BERÉNYI 2009 = BERÉNYI Zsuzsanna Ágnes: Szabadkőművés páholyneveink változatai. = NÉ 31 (2009) 165–170.
- CSÁPORI 1888 = CSÁPORI Gyula: Ámitás és valóság. Adatok a szabadkőművesség leálczázásához. Esztergom, 1888.
- DÖRNYEI 2010 = DÖRNYEI Sándor: Reformkori orvosok Pápa és környéke népéről. = AP X (2010) 1–2. sz. 135–144.
- GYÁNI 2008 = GYÁNI Gábor: Budapest – túl jón és rosszon. A nagyvárosi múlt mint tapasztalat. Bp., 2008.
- GYURÁTZ 1886a = GYURÁTZ Ferenc: A szabadkőművességről. = PL 18 (1886) 26. sz. (június 27.) 101–102., 27. sz. (július 4.) 105–106., 28. sz. (július 11.) 111–112., 29. sz. (július 18.) 115–116.
- GYURÁTZ 1886b = GYURÁTZ Ferenc: A szabadkőművességről. Pápa, 1886.
- H. BALÁZS 1987 = H. BALÁZS Éva: Bécs és Pest-Buda a régi századvégen 1765–1800. Bp., 1987.
- HASS 1974 = HASS, Ludwik: The Socio-Professional Composition of Hungarian Freemasonry (1868–1920). = APH 30 (1974) 71–117.
- HUDI 2001 = Források Pápa város 1848/49. évi történetéből. Válogatta, szerkesztette, a tanulmányokat és a jegyzeteket írta: Hudi József. (A Pápai Református Gyűjtemények kiadványai, Forrásközlések 2.)
- HUDI 2010 = HUDI József: A pápai munkásság térhasználata az első világháború előtt. = AP X (2010) 3–4. sz. 293–304.
- HUDI-MEZEI 2004 = HUDI József–MEZEI Zsolt: A pápai tűzoltóság története. Pápa, 2004.
- HUSZÁR 1993 = A Pápai Jókai Kör emlékkönyve 1893–1993. Szerk.: Huszár János. Pápa, 1993. (A Jókai Kör kiadványa 1.)
- KAPOSSY 1905 = Pápa város egyetemes leírása. Összeáll.: Kapossy Lucián. Pápa, 1905.
- KARCSAY 1874 = KARCSAY Rezső: Még egyszer a színházügyhöz. = PL 1 (1874) 8. sz. (június 21.) 81–82.
- KIS 1896 = KIS Ernő: A dunántúli ev. ref. egyházkerület pápai főiskolájának története 1531–1895. Pápa, 1896.
- KIS 1912 = KIS Dániel: A szabadkőművességről. (A csallóközi lelkészi kör értekezletén tartott felolvasás.) = DPL 23 (1912) 29. sz. (július 21.) 250–251., 30. sz. (július 28.) 258–259., 41. sz. (augusztus 4.) 266–267.32. sz. (augusztus 11.) 274–276.
- KISZELY 1999 = KISZELY Gábor: A szabadkőművesség. História, titkok, szertartások. Bp., 1999.
- KISZELY 2000 = KISZELY Gábor: A leleplezett szabadkőművesség. Bp., 2000.
- KÖVI 1879 = KÖVI József: Emlékezés Pserhofer Sámuel fölött. Pápa, 1879.
- KRÁNITZ 2001 = KRÁNITZ Zsolt: „Oh, fájdalom...! A pápai kollégiumi „Jótekonny Egylet” története. AP I (2001) 3–4. sz. 135–150.
- L. NAGY 1977 = L. NAGY Zsuzsa: Szabadkőművesség a XX. században. Bp., 1977.

- L. NAGY 1988 = L. NAGY Zsuzsa: Szabadkőművesek. Bp., 1988.
- LENGYEL 1971 = LENGYEL Alfréd: A Bach korszakban. In: Győr. Várostörténeti tanulmányok. Szerk.: Dávid Lajos, Lengyel Alfréd, Z. Szabó László. Győr, 301–322.
- LITVÁN 1978 = LITVÁN György: „Magyar gondolat – szabad gondolat”. Nacionalizmus és progresszió a század eleji Magyarországon. Bp., 1987.
- MÁRK 1904 = MÁRK Ferenc: Protestantizmus és szocializmus. = PSz XVI (1904) 489–495.
- NÁDASDY 1981 = NÁDASDY Lajos: A pápai kőszínház története (1817–1931). Veszprém, 1981. (Horizont Közművelődési Kiskönyvtár 5.)
- NAGY 1957 = NAGY László: Veszprém megyei hírlapok és folyóiratok bibliográfiája 1820–1956. Veszprém, 1957.
- PATAKY 1967 = A szabadkőműves szervezetek levéltára. Repertórium. Összeállította: Pataky Lajosné. Kézirat, Bp., 1967. (Magyar Országos Levéltár, Levéltári Leltárak 39.)
- PFEIFFER 1987 = PFEIFFER János: A veszprémi egyházmegye történeti névtára (1630–1950). Püspökei, kanonokjai, papjai. München, 1987. (Dissertationes Hungaricae ex historia Ecclesiae VIII.)
- SARUDY 1899 = SARUDY György: Szabad Lyceum. = PU 1 (1899) 1. sz. (január 8.) 3.
- SCHÖN 2000a = SCHÖN István: A magyar szabadkőművesség hivatalos folyóiratai. = MKSz 116 (2000) 2. sz. 175–190.
- SCHÖN 2000b = SCHÖN István: Első nemzeti intézményeink megalakulása és a szabadkőművesek. = Magyar Tudomány 2000. 11. sz. 1139–1351.
- STEINER 1882 = STEINER József: E lapok olvasói közönségének... [vezércikk, Pápa, 1882. április 29.] = PL IX (1882) 19. sz. (április 30.) 76.
- SZABÓ 1994 = Körmend története. Szerk.: Szabó László. Körmend, 1994.
- SZAKÁL 2003 = SZAKÁL Gyula: A liberális polgárság szerveződése – szabadkőműves páholyok. In: Uő.: Vállalkozó győri polgárok 1870–1940 között. Sikeres történeti modellváltás. Bp., 2003. 263–297.
- SZÁM 1877 = SZÁM Lőrinc: Az ajkai széntelep. = PL 5 (1878) 2. sz. (január 13.) 7.
- SZÁRAZ 1976 = SZÁRAZ György: Egy előítélet nyomában. Bp., 1976. (Gyorsuló idő)
- SZEGLETI 1978 = SZEGLETI Ildikó: Veszprém megye nyomdászata 1860–1920. Veszprém, 1978. (Közművelődési Kiskönyvtár 3.)
- SZÉKELY 1994 = Magyar színháztörténeti lexikon. Főszerk.: Székely György. Bp., 1994.
- SZINNYEI 1891–1914 = SZINNYEI József: Magyar írók élete és munkái I–XIV. Bp., 1891–1914.
- SZÓTS 1906 = SZÓTS Farkas: A szocializmus, történeti áttekintésben. = Protestáns Szemle XVIII (1906) 657–668.
- TILHOF 2008 = TILHOF Endre: Ajkai életrajzi lexikon 2. Ajka, 2008.
- TILHOF 2009 = TILHOF Endre: Ajkai krónika. Ajka, 2009.
- TRÓCSÁNYI 1981 = TRÓCSÁNYI Zsolt (szerk.): A pápai kollégium története. Pápa, 1981.
- UNGVÁRI 2010 = UNGVÁRI Tamás: Csalódások kora. A „zsidókérdés” magyarországi története. Bp., 2010.
- VENETIANER 1986 = VENETIANER Lajos: A magyar zsidóság története. Különös tekintettel a gazdasági és művelődési fejlődésére a XIX. században. Bp., 1986. [Az 1922-es kötet bevezető fejezetekkel módosított kiadása.]
- VOYTA 1880 = VOYTA Adolf: Sommerset-house. Uti jegyzeteimből. = PL 7 (1880). 1. sz. (január 1.) 2.

- VÖRÖS 1971 = VÖRÖS Károly: Gazdaság és társadalom a dualizmus korában. In: Győr. Város-történeti tanulmányok. Szerk.: Dávid Lajos, Lengyel Alfréd, Z. Szabó László. Győr, 233–404.
- ZÜGN 1993 = ZÜGN Tamás: A körmendi ágostai hitvallású evangélikus egyházközség története. In: Bundics Antal Miklós–Zügn Tamás–Pataky László–Szántóné dr. Balázs Edit: A körmendi egyházközségek és hitközség története. Körmend, 1993. 251–368.

ZUSAMMENFASSUNG

JÓZSEF HUDI

INFORMATIONEN ZUR GESCHICHTE DER FREIMAUERERLOGE „FERENC KÖLCSEY” IN PÁPA (1875–1892)

Der Aufsatz und der dazu gehörige Quellenanhang behandeln die von der Stadtgeschichtsforschung bislang übergangene Geschichte der Freimaurerloge „Ferenc Kölcsey“ in Pápa. Während des österreichisch-ungarischen Dualismus (1867–1918) bestimmte das Vereinsrecht die Arbeitsmöglichkeiten von Freimaurerorganisationen. In Ermangelung eines spezifischen Vereinsgesetzes regelte der Innenminister ihre Arbeitsbedingungen durch Dekrete. 1920 wurden die Logen dann verboten.

Die Loge in Pápa wurde 1875 von jungen Angehörigen der Mittelklasse, von katholischen, reformierten und jüdischen Intellektuellen (Anwälten, Ärzten, Lehrern an den höheren Schulen) und Gewerbetreibenden (wie z.B. dem Baumeister Adolf Voyta oder dem Buchhändler Károly Wajdits) unabhängig von ihrer Konfessionszugehörigkeit gegründet. Sie wurde nach dem berühmten ungarischen Schriftsteller Ferenc Kölcsey (1790–1838) benannt. Auch dies brachte die Absicht der Gründer zum Ausdruck, neben Selbstvervollkommnung und Wohltätigkeit auch patriotische Ziele zu verfolgen, jedoch nicht zu politisieren. Zur Popularisierung ihrer Ideen nutzte die Loge die 1874 gegründete Tageszeitung *Pápai Lapok* [Papaer Blätter]. Die Mitglieder beteiligten sich an der Gründung und Leitung wohltätiger, kultureller und künstlerischer Vereine und der Armenhilfe und wirkten in der städtischen Selbstverwaltung mit. Zur Hebung des allgemeinen Kulturniveaus richteten sie eine Volksbibliothek ein, organisierten Vorträge und andere Formen der Erwachsenenbildung. Sie traten gegen das Betteln und verteilten statt dessen regelmäßige Armenunterstützung.

Die Loge hatte insgesamt 16 Beitrag zahlende und zwei Ehrenmitglieder. Bis 1886 waren sie der Großloge des Johannes-Ordens, ab 1886 der Symbolischen Großloge von Ungarn unterstellt. Ihre Aktivitäten gingen allerdings kontinuierlich zurück, bis sie 1892 schließlich aufgelöst wurde. Die Bedeutung der Loge ist darin zu sehen, dass sie die Bevölkerung der Stadt im Zeichen liberaler Ideen auf die mit der kapitalistischen Umgestaltung einhergehenden Veränderungen vorbereitete.